

Ο ΦΙΛΕΝΩΤΙΚΟΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΧΡΙΔΟΣ
ΠΟΡΦΥΡΙΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ (†1643) ΚΑΙ Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΑΥΤΟΥ
ΕΙΣ ΤΑΣ ΣΥΝΩΜΟΤΙΚΑΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ
ENANTION ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ ΤΟΥ ΛΟΥΚΑΡΕΩΣ

Βιογραφικά. Ὁ Πορφύριος Παλαιολόγος συγκαταλέγεται μεταξύ τῶν ἀρχιεπισκόπων Ἀχρίδος, οἱ ὅποιοι, εἰς τὴν προσπάθειάν των νὰ ἐξασφαλίσουν οἰκονομικὴν καὶ στρατιωτικὴν βοήθειαν ἀπὸ τὴν Δύσιν καὶ δὴ ἀπὸ τὸ Παπικὸν Κράτος διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν περιοχῶν των, αἱ ὅποια εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, ἠναγκάσθησαν, ἔνεκα τῶν τότε περιστάσεων, νὰ ἀσπασθοῦν τὸ ρωμαιοκαθολικὸν δόγμα, προβαίνοντες εἰς διολογίαν πίστεως τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἢ τοῦλάχιστον ἐκδηλοῦντες σημεῖα ὑποταγῆς εἰς τὸν Πάπαν¹.

Περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀρχιεπισκοπείας αὐτοῦ ὀλίγα μόνον εἶναι γνωστά. Κατὰ μίαν πληροφορίαν, τὴν ὁποίαν δίδει τὸ 1633 ὁ ἐν Κωνσταντινου-

1. Ὁ Λέων Ἀλλάτιος (1587-1669) ἀναφέρει τέσσαρας ἀρχιεπισκόπους Ἀχρίδος, οἱ ὅποιοι εἰς τὴν ἐποχὴν του «συνεφιλιώθησαν» μετὰ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ἦτοι τὸν Ἀθανάσιον, τὸν Πορφύριον, τὸν Ἀβραάμιον καὶ τὸν Μελέτιον: «Achrideni etiam Archiepiscopi plures, Porphyrius, Athanasius, Abramius Mesapsa, qui prius fuerat Novarum Patrarum, Meletius, qui antea fuit Sophiae», βλ. *De Ecclesiae Occidentalis atque Orientalis perpetua consensione, Libri tres, Coloniae Agrippinae 1648* (ἀναστατικὴ ἐπανεκδοσις Western Germany, Ed. Greegg International Publishers Limited, 1970), στήλη 1092. Πρβλ. καὶ *Michaelis Le Quien, Oriens Christianus, τ. II, Parisiis 1740* (ἀναστατικὴ ἐπανεκδοσις Graz 1958), κεφ. VII, στήλη 300. Σημειωτέον, ὅτι ἀμφότεροι σφάλλουν εἰς τὴν σειρὰν διαδοχῆς τῶν ἐν λόγῳ ἀρχιεπισκόπων θέτοντες τὸν Ἀθανάσιον μετὰ τὸν Πορφύριον. Ἐπίσης καὶ νεώτεροι κατάλογοι τῶν ἀρχιεπισκόπων Ἀχρίδος ἔχουν οὐκ ὀλίγα λάθη ὡς πρὸς τὴν σειρὰν διαδοχῆς καὶ τὰς χρονολογίας. Οὕτω π.χ. ὁ *E. Golubinskij* τοποθετεῖ ἐσφαλμένως τὸν Πορφύριον πρὸ τοῦ Ἀθανασίου (βλ. *Kratkij očerk istorii Pravoslavnih Cerkvej; Bolgarskoj, Serbskoj i Ruminskoj, ili Moldo-Valaškoj, Moskva 1871*, σ. 137). Ὁ Μητροπολίτης Ἀμασειᾶς Ἀνθίμος Ἀλεξούδης δίδει ἐσφαλμένην σειρὰν διαδοχῆς καὶ χρονολογίαν, θέτων τὸν Πορφύριον μετὰ τὸν Ἀβραάμ καὶ ὡς ἔτος ἀρχιεπισκοπείας ἀναφέρων τὸ 1630 (βλ. *Χρονολογικὸς κατάλογος τῶν πάλαι ποτε Ἀρχιεπισκόπων τῆς Ἀΐουστινιανῆς Ἀχριδῶν, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», ἔτ. Θ΄ (1889), ἀρ. 20, σ. 160*). Ὁ δὲ *S. Vailhé*, εἰς τὸ ἄρθρον του *Bulgarie*, τοποθετεῖ ἐσφαλμένως τὴν ἀρχιεπισκοπεῖαν τοῦ Πορφυρίου κατὰ τὸ 1600 (βλ. *Dictionnaire de Théologie Catholique, τ. III, Paris 1923*, στήλη 1196).

πόλει Ἐνετὸς Βαῖλος, ὁ Πορφύριος φέρεται γεννηθεὶς εἰς τὴν Σερβίαν¹. Ἀντιθέτως, ἐν ἐγγράφῳ, τὸ ὁποῖον περιέχει ψήφισμα τῆς Γερουσίας τῆς Ἐνετίας, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 25 Αὐγούστου 1640, ἀναφέρεται ὅτι οὗτος ἦτο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως². Ὁμοίως, καὶ εἰς σημείωσιν γραφεῖσαν εἰς τὸ λεύκωμα τῆς ἐν Κρακοβία Ἰησουϊτικῆς Ἀδελφότητος, τὴν 31ην Ἰουλίου τοῦ 1625, ὁ Πορφύριος φέρεται ὡς Κωνσταντινουπολίτης (Constantinopolitanus)³.

Ὁ Πορφύριος, ὁ ὁποῖος πιθανὸν διεδέχθη εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τῆς Ἀχρίδος τὸν Μητροφάνην⁴, ἀναφέρεται διὰ πρώτην φοράν ὡς ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος εἰς ἓν τουρκικὸν ἔγγραφο, τὸ ὁποῖον φέρει ἡμερομηνίαν 22 Ἰανουαρίου 1623. Τὸ ἔγγραφο τοῦτο, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται κατεστρωμένον εἰς τὰ κατάστιχα τοῦ Καδηλικίου τῶν Βιτωλίων, ὁμοῦ μετ' ἄλλων τεσσάρων ἐγγράφων τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, ἀφορώντων καὶ τούτων εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Πορφύριον, ἀναφέρεται περιληπτικῶς ὑπὸ τοῦ Aleksandar Matkovski⁵, καὶ ἀποτελεῖ ἀναμφιβόλως νέον στοιχεῖον, χρήσιμον

1. Βλ. Κωνστ. Δ. Μέρτζιου, Πατριαρχικά, ἤτοι ἀνέκδοτοι πληροφορίες, σχετικαὶ πρὸς τοὺς Πατριάρχας Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοῦ 1556-1702, «Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν», τ. 15, ἀρ. 4 (Ἐν Ἀθήναις 1951), σ. 64-65.

2. Βλ. Κωνστ. Δ. Μέρτζιου, Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 184, ὑποσ. 2.

3. Βλ. G. Hofmann, Byzantinische Bischöfe und Rom. Kleine Hinweise auf Quellschriften des XVII. Jahrhunderts, «Orientalia Christiana», τ. XXII-3, ἀρ. 70 (1931) 133.

4. Βλ. A. - P. Pécarye, L'archevêché d'Ochrida de 1394 a 1767. À propos d'un ouvrage récent, «Échos d'Orient» 35(1936)292. Πρβλ. Ivan Snegarov, Istorija na Ohridskata Arhiepiskopija-Patriaršija ot padaneto i pod Turcite do nejnoto uništovanje (1394-1767), τ. 2, Sofija 1932, σ. 195, ὁ ὁποῖος ὁμοίως παρεμβάλλει μεταξὺ τοῦ Μητροφάνου καὶ τοῦ Πορφυρίου, Νεκτάριον τινα, τὸν ὁποῖον ἀριθμεῖ ὡς Β' καὶ θεωρεῖ διάφορον τοῦ Νεκταρίου τοῦ Α', ἀρχιεπισκοπεύοντος κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Περὶ τοῦ θέματος τούτου θὰ ἀσχοληθῶμεν εἰς ἄλλην μελέτην ἡμῶν. Τὸ μόνον, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ λεχθῆ ἔνταῦθα, εἶναι ὅτι εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ καθορισθῆ ἡ ἀκριβὴς χρονολογία ἐκλογῆς τῶν ἀρχιεπισκόπων Ἀχρίδος καὶ ἡ διάρκεια τῆς ἀρχιεπισκοπείας αὐτῶν κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Βαλκανίων ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς (καὶ μέχρι τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος), λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν σώζονται ἢ δὲν εἶναι τοὐλάχιστον γνωστὰ μέχρι σήμερον τὰ ὑπομνήματα ἐκλογῆς ἢ αἱ πράξεις παραιτήσεως ἢ ἀπομακρύνσεως ἐκ τοῦ θρόνου τῶν ἐν λόγῳ ἀρχιεπισκόπων. Ὁ καθορισμὸς τῶν σημείων τούτων καθίσταται ἔτι δυσχερέστερος, ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην ὑπῆρχον συνεχεῖς ἀλλαγαὶ ἀρχιεπισκόπων, οἱ ὁποῖοι παραιτούμενοι ἢ ἀπομακρυνόμενοι ἀπὸ τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον ἐξηκολούθουν νὰ ὀνομάζωνται ἀρχιεπίσκοποι, χωρὶς νὰ προσεπιδηλώουν ἢ νὰ σημειοῦν ὅτι ἦσαν «πρώην».

5. Βλ. Odnosite pomegu Ohridskata Arhiepiskopija i Osmanskata Država (Σχέσεις μετὰξὺ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος καὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους), «Glansik na Institutot za Nacionalna Istorija», ἔτος 16, Skorje 1972, σ. 124.

εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ χρόνου τῆς ἀρχιεπισκοπείας τοῦ Πορφυρίου. Ἐνῶ δηλαδή, μέχρι τοῦ 1972 ἡ πρώτη γνωστὴ ἡμερομηνία περὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πορφυρίου ἦτο ἡ τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1624, ἀφ' ὅτου ἐγνώσθησαν τὰ τουρκικὰ ταῦτα ἔγγραφα, ἡ γνωστὴ εἰς ἡμᾶς χρονικὴ περίοδος τῆς ἀρχιεπισκοπείας τοῦ Πορφυρίου μετατίθεται κατὰ ἓν ὀλόκληρον ἔτος πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἐὰν δὲ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι εἰς τὸ ἐπίσημον τοῦτο ἔγγραφο ὁ Πορφύριος ἀναφέρεται ρητῶς ὡς ἀρχιεπίσκοπος, δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ εἴπωμεν ὅτι οὗτος ἦτο ἤδη ἀρχιεπίσκοπος πρὸ τῆς 22ας Ἰανουαρίου τοῦ 1623. Τὰ ἄλλα τέσσαρα ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει ὁ Matkovski, χρονολογοῦνται μέχρι τῆς 30ῆς Ἀπριλίου τοῦ 1623¹.

Αἰ ἐπαφαί τοῦ Ἀχρίδος Πορφυρίου μετὰ τοῦ Πάπα Οὐρβανοῦ τοῦ Η'. Ὁ Πορφύριος εἶναι γνωστὸς εἰς ἡμᾶς καὶ ἐκ γράμματος, τὸ ὁποῖον ἀπηύθυνεν οὗτος, ὁμοῦ μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἱεραρχῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος, πρὸς τὸν Πάπαν Οὐρβανὸν τὸν Η' (1623-1644)², τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1624. Εἰς τὸ ἐν λόγῳ γράμμα, τὸ ὁποῖον ἐκόμισεν αὐτοπροσώπως ὁ Πορφύριος³ εἰς τὸν Πάπαν, συνοδευόμενος ἀπὸ

1. Ἐξ αὐτῶν γράφει, ὅτι τὰ τρία εἶναι ἀποδείξεις-ἐπικυρώσεις, διὰ τῶν ὁποίων δηλοῦται ὅτι ἐδόθησαν μητροπόλεις εἰς ἱεράρχας τοῦ κλίματος Ἀχρίδος πρὸς διαποιμάνσιν. Δυστυχῶς, ὁ Matkovski δὲν παρέχει περισσοτέρας καὶ πλέον συγκεκριμένας πληροφορίας περὶ τῶν ἐγγράφων τούτων. Πιθανὸν νὰ ἦσαν ἐπικυρώσεις, αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο ἀπὸ μέρους τῶν Ὀθωμανικῶν Ἀρχῶν ἔναντι τῆς καταβολῆς πρὸς αὐτάς τοῦ λεγομένου «δώρου» ἢ ἄλλως «πεσεκεσίου» (περὶ τοῦ πεσεκεσίου γενικῶς βλ. καὶ Σωτηρίου Λ. Βαρναλίδου, Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος Ζωσιμᾶς (1686-1746) καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ καὶ πολιτικὴ δράσις αὐτοῦ, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 43, ὑπόσημ. 87, ἐνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία), ἀπὸ τοὺς ἱεράρχας, οἱ ὁποῖοι καὶ ἐζήτουν τὴν κρατικὴν «ἐπικύρωσιν» τοῦ ἀξιωματὸς των καὶ τὴν ἄδειαν πρὸς κατάληψιν τῆς ἐπισκοπικῆς ἑδρας, εἰς ἣν προωρίζοντο. Τὸ ποσὸν τοῦ δώρου δὲν ἦτο σταθερὸν, ἀλλ' ἐξηρτᾶτο εἴτε ἀπὸ τοὺς ὑποψηφίους, οἵτινες ἠῤῥξαντο τὸ ποσόν, ἵνα δυνηθοῦν νὰ καταλάβουν ἐπισκοπὴν τινα, εἴτε ἀπὸ τοὺς ἀνωτάτους ὑπαλλήλους τοῦ σουλτάνου· ἐν ἄλλοις λόγοις, ἡ ἐπισκοπὴ ἐτίθετο εἰς εἶδός τι πλειστηριασμοῦ (πρβλ. καὶ R. Janin, Bulgarie, «Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastique», τ. 10, Paris 1938, στήλη 1146).

Τὸ τέταρτον ὡς καὶ τὸ προμνημονευθὲν πέμπτον ἔγγραφο εἶναι δηλωτικὰ ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πορφύριος συνῆψε δάνειον (βλ. A. Matkovski, Odnosite..., ἔ.α., σ. 123-124).

2. Περὶ αὐτοῦ βλ. L. von Pastor, Urban VIII (1623-1624), Freiburg i Br. 1928.

3. Ὁ H. Gelzer ἀναφέρει ὅτι εἰς τὸν δεῦτερον ἐκ τῶν τριῶν κωδίκων τῆς Μητροπόλεως Καστορίας ὑπῆρχε κατεστρωμένη δικαστικὴ ἀπόφασις τοῦ 1624, τὴν ὁποίαν ἐπικυροῖ ἀρχιεπίσκοπός τις Ἀχρίδος. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ὑπογραφή τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ὁ ὁποῖος ὑπογράφει διὰ πρασίνης μελάνης, ἦτο ἐσβεσμένη, ὁ Gelzer δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναγνώσῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ (βλ. Der wiederaufgefundene Kodex des Hl. Klemens und andere auf den Patriarchat Achrida bezügliche Urkundensammlungen, Leipzig 1903, σ. 84, ἀρ. 1).

τὸν μητροπολίτην Δυρραχίου Ἱερεμίαν, ἀναφέρεται ὅτι, ἐπειδὴ τὸ «Πατριαρχεῖον» τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς¹ εὐρίσκεται εἰς ἀθλίαν οἰκονομικὴν κατάστασιν καὶ «ὑπέπεσεν εἰς χρέος βαρύτατον» ἐξ ὑπαιτιότητος τῶν κατεχόντων τὴν περιοχὴν ἐκείνην Τούρκων, οἱ ὑποκείμενοι τῷ θρόνῳ τῆς Ἀρχίδος ἀρχιερεῖς ἀποστέλλουν εἰς τὸν Πάπαν τὸν ἀρχιεπίσκοπον Πορφύριον καὶ τὸν μητροπολίτην Δυρραχίου Ἱερεμίαν, διὰ νὰ ἐκθέσουν εἰς αὐτὸν τὴν ὄλην ἐν γένει κατάστασιν, σὺν τῇ παρακλήσει πρὸς αὐτὸν ὅπως ἔλθῃ εἰς βοήθειάν των, «διὰ λόγου καὶ ἔργου». Ἐν τέλει δὲ τοῦ γράμματος, οἱ ὑπογράψαντες αὐτὸ ἀρχιερεῖς² παρακαλοῦν ὡσαύτως τὸν Πάπαν νὰ μὴ ἀπορρίψῃ τὴν αἴτησίν των καὶ ὑπόσχονται ὅτι θὰ εἶναι «ὑποταττόμενοι» εἰς αὐτὸν καὶ θὰ τὸν μνημονεύουν ἀκαταπαύστως³.

Ἐκ τοῦ γράμματος τούτου ἐξάγεται ὅτι α) ἦτο ἡ πρώτη ἐπικοινωνία τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν ἱεραρχῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀρχίδος μετὰ τοῦ Πάπα Οὐρβανοῦ τοῦ Η΄, καὶ β) παρ' ὅλον ὅτι τὸ γράμμα τοῦτο εἶναι γεγραμμένον εἰς ὕφος ἱκετευτικόν, οὐδόλως θὰ πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἐνδεικτικόν ὑποταγῆς τῶν ἱεραρχῶν τῆς Ἀρχίδος εἰς τὸν Πάπαν. Αἱ δὲ ἐκφράσεις, τὰς ὁποίας χρησιμοποιοῦν οἱ ἐν λόγῳ ἱεράρχαι ἐν τῷ πρὸς τὸν Πάπαν γράμματι αὐτῶν, ὅπως εἶναι: «ἡμεῖς οἱ ταπεινοὶ δοῦλοι τῆς παναγιώτη(τό)ς σου» «τοὺς ὠραίους σου πόδας νοερῶς καὶ εὐλαβῶς καταφιλοῦντες ἀσπαζόμεθα, τὸν ἐξ αὐτῶν ἁγιασμόν ἀρρυσόμενοι, οἷα ἡμετέρῳ πατρὶ καὶ δεσπότη, ἴνα βοηθήσῃς τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγίας ἐκκλησίας, καὶ ἐπιβλέψῃς ἐφ' ἡμᾶς ὡς πατὴρ φιλόστοργος. καὶ δέξαι αὐτοὺς ἀσπασίως ὡς τέκνα σά,...», «δεόμεθά σου οἱ εὐτελεῖς δοῦλοι σου», καὶ «νὰ ἡμεσθεν ὑποταττόμενοι εἰς τὴν σὴν παναγιότητα, νὰ ἔχεις ἀφ' ἡμῶν τὸ μνημόσυνόν σου ἀκατάπαυστον...», πρέπει νὰ ἐκληφθῶν οὐχὶ μὲ τὴν στενὴν ἔννοιαν τῆς ὑποταγῆς καὶ ὑποτελείας, ἀλλ' ὑπὸ εὐρύτεραν ἔννοιαν, καὶ δὴ ὡς φράσεις δεικνύουσαι αἰσθήματα σεβασμοῦ, φιλοφροσύνης, εὐγνωμοσύνης, θέσεως ἀδυνάτου ἔναντι ἰσχυροτέρου κλπ., ἢ καὶ ἀκόμη ὡς ἐκφράσεις τῆς συνήθους ἐκκλησιαστικῆς φρα-

¹ Ἀναμφιβόλως, ὁ ἐν λόγῳ ἀρχιεπίσκοπος ἦτο ὁ Πορφύριος, ὁ ὁποῖος ὑπέγραψε τὴν πρᾶξιν πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του εἰς τὴν Ρώμην.

1. Ἐννοεῖ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀρχίδος.

2. Τὸ γράμμα ὑπογράφουν 18 ἱεράρχαι τοῦ κλίματος Ἀρχίδος. Αἱ ὑπογραφαὶ αὐταὶ συμβάλλουν κατὰ πολὺ εἰς τὴν διόρθωσιν καὶ συμπλήρωσιν τῶν ἐπισκοπικῶν καταλόγων τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀρχίδος, κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδον.

3. Τὸ ἐν λόγῳ γράμμα εὐρίσκεται εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ, εἰς τὸν Κώδικα Barber. Gr. 596. Τὸ κείμενον, ἄνευ τῶν ὑπογραφῶν τῶν ἱεραρχῶν, ἐξέδωκεν ὁ G. Hofmann, *Byzantinische Bischöfe und Rom. Kleine Hinweise auf Quellenschriften des XVII. Jahrhunderts*, «*Orientalia Christiana*», vol. XXII-3, Num. 70, Roma 1931, σ. 134-136. Ἡμεῖς ἐπανεκδίδομεν τοῦτο ὀλοκλήρως ἐκ τοῦ πρωτοτύπου, εἰς τὸ «Παράρτημα ἐγγράφων», ἐν τῷ τέλει τοῦ παρόντος ἄρθρου. Βλ. κατωτέρω, Ἔγγραφο 1.

σεολογίας, ἥτις καὶ πολλακίς καθίστατο ὑπερβολικὴ. Μοναδικὸς δηλαδὴ σκοπὸς τῶν ἱεραρχῶν ἦτο νὰ ἀποσπάσουν στρατιωτικὴν, ὅλως δὲ ἰδιαιτέρως οἰκονομικὴν βοήθειαν ἀπὸ τὸν Πάπαν, καὶ διὰ νὰ ἐπιτύχουν τοῦτο θὰ ἔπρεπε νὰ δείξουν καλὴν διάθεσιν καὶ φρόνημα ταπεινὸν ἐναντι τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, διότι ἐγνώριζον ἀσφαλῶς τὴν νοοτροπίαν τῶν Παπῶν, οἱ ὅποιοι ἐπεδίωκον παντοιοτρόπως νὰ καθυποτάξουν τοὺς Ὀρθοδόξους, καὶ ὑπεστήριζον ἐκείνους μόνον, οἱ ὅποιοι ἐδείκνυον ὅτι εἶχον τοιαύτας διαθέσεις ἐπιστροφῆς εἰς τὸν ρωμαιοκαθολικισμόν. Δὲν πρέπει δὲ πάντως νὰ λησμονηθῇ καὶ τοῦτο τὸ σημαντικὸν γεγονός, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ πρὸς τοιοῦτους προσηλυτιστικούς σκοποὺς ἀποβλέπουσα, εἶχεν ἰδρυθῆ ἐν Ρώμῃ (τὴν 22αν Ἰουνίου τοῦ 1622) ὑπὸ τοῦ Πάπα Γρηγορίου τοῦ ΙΕ' (1621-1623) καὶ ἡ περιφημος *Congregatio de Propaganda Fide*¹.

Τὸ ὅτι ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχρίδος ἦτο πράγματι βεβαρυμένη μὲ χρέη καὶ ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος αὐτῆς Πορφύριος εἶχε συνάψῃ δάνειον, ἐπιβεβαιούται καὶ ἐκ τῶν δύο προμνημονευθέντων τουρκικῶν ἐγγράφων τοῦ Καδηλικίου τῶν Βιτωλίων, τὰ ὁποῖα, ὡς ἐλέχθη, ἀναφέρει ὁ Matkovski². Ἐπομένως, τὰ ὅσα περὶ χρέους καὶ τῆς ἔνεκα τούτου δημιουργηθείσης δυσκόλου καταστάσεως ἐπιβιώσεως τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος ἀναφέρουν ἐν τῷ πρὸς τὸν Πάπαν Οὐρβανὸν τὸν Η' γράμματι αὐτῶν οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ κλίματος Ἀχρίδος³, ἀνταποκρίνονται πλήρως πρὸς τὴν πραγματικότητα. Ἀσφαλῶς, δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ καλῶς τὴν δύσκολον θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὕρισκοντο οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Ἀχρίδος ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι μεταξὺ τῶν δανειστῶν ἦσαν καὶ Τοῦρκοι, οἱ ὅποιοι οὐδόλως ἐχαρίζοντο πρὸς τοὺς ὀφειλέ-

1. Περὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς *Congregatio de Propaganda Fide* καὶ τοῦ ἔργου αὐτῆς εἰς τὰ Βαλκάνια βλ. *Josef Metzler*, *Foundation of the Congregation «de Propaganda Fide» by Gregory XV*, εἰς τὴν σειρὰν *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum*, τ. 1/1 (1622-1700), Rom-Freiburg-Wien 1971, σ. 79-111. *A. Santos*, *Origenes históricos de la S. Congregación De Propaganda Fide*, «*Revista española de derecho canónico*» 28(1972)509-543. Ὡσαύτως *Bazilije Pandžić*, *L'opera della S. Congregazione per le popolazioni della Penisola Balcanica centrale*, εἰς τὴν προμνημονευθεῖσαν σειρὰν, τ. 1/2, Rom-Freiburg-Wien 1972, σ. 292-315. Πρβλ. *Ζαχ. Ν. Τσιρπανλῆ*, *Οἱ ἐλληνικὲς ἐκδόσεις τῆς «Sacra Congregatio de Propaganda Fide» (17ος αἰ.)*. (Συμβολὴ στὴ μελέτῃ τοῦ θρησκευτικοῦ οὐμανισμού), Ἀθῆναι 1974 (εἰς τὴν σειρὰν: *Κείμενα καὶ μελέται Νεοελληνικῆς Φιλολογίας*, ἀρ. 93).

2. Βλ. *Odnosite pomegu...*, ἔ.ἀ., σ. 123-124.

3. «Ὅμως γίνωσκε, δέσποτά μου ἄγιε, ὅτι τὸ ἡμέτερον πατριαρχεῖον, ἦγουν ἡ Πρῶτη Ἰουστινιανή, ἐκατήνησεν εἰς μεγάλῃν πενίαν καὶ ταλαιπωρίαν, καὶ πικρὰν σκλαβίαν ὑπὸ τῶν κρατούντων ἡμᾶς ἀθέων ἀγαρηνῶν· καὶ ταῦτα πάσχων καθεκάστην ἡμέραν, ὑπέπεσεν εἰς χρέος βαρύτατον καὶ πικρότατον· ἐπέκεινα τῶν τεσσαράκοντα χιλιάδων χρυσίων· καὶ κινδυνεύει ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία». Βλ. «*Παράρτημα ἐγγράφων*», Ἔγγραφον 1.

τας, ἐὰν οὗτοι δὲν θὰ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ προβοῦν εἰς ἐξόφλησιν τῶν χρεῶν τῶν κατὰ τὴν καθορισθεῖσαν τακτὴν προθεσμίαν¹.

Μεθ' ἐπτά ὄλους μῆνας ὁ Πάπας Οὐρβανὸς ὁ Η' ἀπήντησεν εἰς τὸ γράμμα τοῦ Πορφυρίου καὶ τῶν ἱεραρχῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος, ἀποστείλας τοῦτο πρὸς αὐτοὺς διὰ τοῦ αὐτοῦ Πορφυρίου Παλαιολόγου καὶ τοῦ μητροπολίτου Δυρραχίου Ἱερεμίου. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ γράμματος τούτου, τὸ ὁποῖον ἔφερεν ἡμερομηνίαν 28 Σεπτεμβρίου 1624, ὁ Πάπας, ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν Πορφύριον καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς ἱεράρχας τῆς Ἀχρίδος, ἀποκαλεῖ αὐτοὺς «ἀγαπητοὺς ἀδελφούς». Ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρεται εἰς τὰ αἷτια τῆς ὑποδουλώσεως τῆς Ἑλλάδος λέγων ὅτι ἡ Ἑλλάς, ἡ ὁποία ἦτο ἡ γενέτειρα τῶν σοφῶν καὶ ἡ διδάσκαλος τῶν ἐπιστημῶν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἕνεκα τῆς ὑπεροψίας αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησε νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν «ποντιφικὴν ἐξουσίαν», ἡ ὁποία εἶναι ἐρμηνεύτρια τῆς θείας βουλῆσεως καὶ διδάσκαλος τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἐγυμνώθη τῶν κοσμημάτων αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ ὑπετάγη εἰς τὴν τυραννίαν τῶν βαρβάρων, δηλ. τῶν Ὄθωμανῶν². Συνεχίζων γράφει ὅτι τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ἀποστολικῆς μερίμνης

1. Ἱεράρχαι τινὲς ἐδανείζοντο χρήματα, εἴτε διὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὰ ἐξοδά των ἕνεκα ἐλλείψεως ἄλλων πόρων, λόγῳ τῶν ἐπικρατουσῶν τότε δυσκόλων περιστάσεων, εἴτε διὰ νὰ καταλάβουν μίαν ἐπισκοπικὴν ἔδραν, δωροδοκοῦντες τοὺς ἰσχυροὺς τῆς ἡμέρας, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ δύνανται εὐκόλως νὰ ἐξοφλήσουν τὰ οὕτως ἀλογίστως συναπτόμενα χρέη.

2. Τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ὄσων ὁ Πάπας Οὐρβανὸς ὁ Η' γράφει ἐν τῷ γράμματι αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀχρίδος Πορφύριον καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἱεράρχας τῆς αὐτῆς ἀρχιεπισκοπῆς, ἦτοι περὶ τῶν αἰτίων ἅτινα προεκάλεσαν τὴν ὑποδουλώσιν τῶν Ὀρθοδόξων εἰς τοὺς Ὄθωμανοὺς καὶ περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν δύνανται νὰ ἀρθοῦν ταῦτα, φαίνεται ὅτι ἦσαν τυποποιημέναι λέξεις καὶ ἐκφράσεις, τὰς ὁποίας συχνάκις ἐπανελάμβανον κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδον τόσον οἱ Πάπαι, ὅσον καὶ ἄλλοι λατῖνοι κληρικοὶ, ἰδίως «μισσιονάριοι», ἀπευθυνόμενοι εἴτε διὰ γραμμάτων, εἴτε διὰ προσηλυτιστικῶν κηρυγμάτων πρὸς τοὺς Ὀρθοδόξους, κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς, καὶ παροτρύνοντες αὐτοὺς νὰ ἀσπασθοῦν τὴν ρωμαιοκαθολικὴν πίστιν. Ἐχὼν ὑπ' ὄψιν τὰς ἐνεργείας ταύτας καὶ γνωρίζων τὰς ἐναντι τῶν Ὀρθοδόξων μεθόδους δράσεως τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας, Κύριλλος ὁ Λούκαρις εἰς μίαν ἐκ τῶν πραγματειῶν αὐτοῦ, ἀναφερόμενος ἀκριβῶς εἰς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐπανελάμβανον συχνὰ οἱ λατῖνοι ἀπευθυνόμενοι πρὸς τοὺς Ὀρθοδόξους, παραθέτει ταῦτα καὶ ἐν συνεχείᾳ τὰ ἀντικρούει: «Ἡμποροῦσι, γράφει οὗτος, νὰ εἴπουν οἱ λατῖνοι· χειρότεροι εἰσθεσεῖς οἱ ἀνατολικοὶ παρὰ ἡμᾶς, διατὶ βασιλείαν δὲν ἔχετε, διὰ τὴν ὑπερηφάνειάν σας τὴν ἐπῆρεν ὁ Θεός, δευτέρον ἱερωσύνην δὲν ἔχετε, διατὶ τὴν ἀγοράζετε ἀπὸ τοὺς Τούρκους, τρίτον μάθημα καὶ σοφίαν δὲν ἔχετε, ἀμὴ εἰσθε δοῦλοι καὶ ἔχετε τοὺς Τούρκους ἐπάνω εἰς τὰ κεφάλια σας, τὰ ὁποῖα ὅλα σᾶς τὰ ἔδωκεν ὁ Θεός διὰ τὸ νὰ μὴ ὑποτάσσησθε τῆς ἐκκλησίας τῆς παλαιᾶς Ρώμης, καὶ μὲ ὄλον τοῦτο δὲν παύετε νὰ γυρεύετε τὴν ταλαιπωρίαν σας, ἀμὴ ἀκόμα ἡμᾶς τόσον καταφρονᾶτε καὶ διασύρετε. Ταῦτα ἡμποροῦσι νὰ μᾶς εἰποῦν καθὼς τὰ λέγουν οἱ λατῖνοι, πλὴν μὲ ταῦτα δὲν μᾶς φοβίζουσιν... Πῶς ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία νὰ ἦναι κακὰ καταστεμένη δὲν τὸ ἀρνούμεθα. Ἀλήθεια βασιλείαν δὲν ἔχομεν, ὅτι ἔτζη ἠθέλησε νὰ μᾶς παιδεύσῃ ὁ Θεός, διὰ τὰς ἁμαρτίας ὁποῦ κάμνομεν, ὅχι διατὶ δὲν ὑποτασ-

ἐπέρριψεν εἰς τὰς περιοχὰς αὐτῶν, ὅτι λυπεῖται διὰ τὴν τραγικὴν κατάστασιν των, ὅτι ἐπιθυμεῖ τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν αὐτῶν, καὶ ὅτι διαφαίνεται εὐσεβῆς τις ἐλπίς εἰς τὰ γράμματα τῶν ἱεραρχῶν τῆς Ἀχρίδος μετὰ τὴν ἄφιξιν «τοῦ Πατριάρχου» τῆς Ἀχρίδος Πορφυρίου «εἰς τὸ ἱερὸν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας», τουτέστιν εἰς τὴν Ρώμην. Θεωρεῖ δὲ ὁ Πάπας ὅτι ὁ Πορφύριος ἐξ ὀνόματος ὄλων τῶν ὑπ' αὐτὸν ἱεραρχῶν ἀπέτισε τὸν ὀφειλόμενον φόρον ὑπακοῆς εἰς τὸν Πάπαν καὶ ἀνεγνώρισεν αὐτὸν διάδοχον τοῦ Πέτρου καὶ τοποτηρητὴν (βικάριον) τοῦ Χριστοῦ. Ἀποτεινόμενος κατόπιν πρὸς τοὺς ἱεράρχας γράφει ὅτι οὗτοι δύνανται νὰ ὀδηγήσουν χιλιάδας ψυχῶν εἰς τὸν κόλπον τῆς (Ρωμαιο)καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅτι ἐλπίζει ὅτι, ἐὰν μὲ εἰλικρινῆ καρδίαν καὶ οὐχὶ ψευδῆ πίστιν προσφέρουν ὑπακοὴν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ποντίφικου, ὁ Θεὸς, ὁ ὁποῖος δὲν λησμονεῖ νὰ ἐλεῇ καὶ ὁ ὁποῖος ἐξήγαγε ἀπὸ τὰ κάτεργα τῶν Αἰγυπτίων τὸ Ἰσραὴλ, θὰ ἀποτινάξῃ τὸν ζυγὸν καὶ τῆς ἰδικῆς των δουλείας. Ἐν τέλει γράφει ὅτι ἀναπέμπονται εὐχαί εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν τοῦ Θεοῦ, ἤτοι τὴν Ρώμην, διὰ τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν εὐτυχίαν τῶν ἱεραρχῶν τῆς Ἀχρίδος καὶ τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν καὶ ἀπονέμει εἰς αὐτοὺς τὴν ἀποστολικὴν εὐλογίαν¹.

Ἐν τῷ γράμματι τοῦτο εἶναι δυνατόν νὰ παρατηρηθοῦν τὰ ἑξῆς: α) ὅτι ὁ Πάπας, δι' ὅσων γράφει, προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τοὺς ἱεράρχας τῆς Ἀχρίδος ὅτι ἀπὸ ἐκκλησιολογικῆς ἀπόψεως ἡ μόνη ἀληθῆς ἐκκλησία εἶναι ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ καὶ ὅτι ἡ σωτηρία τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἐπιτυγχάνεται δι' αὐτῆς μόνης. Ἐπαναλαμβάνει δηλ. ὅσα ἐπεκύρωσεν ἡ Ὁμολογία τῆς ἐν Τριδέντῳ Συνόδου (1545-1563)², καθ' ἣν ἐκτὸς τῆς ρωμαιοκαθολικῆς πίστεως οὐδεὶς

σόμεθα τῷ Πάπᾳ... ». Βλ. Χ ρ υ σ ο σ τ ὀ μ ο υ Παπαδοπούλου, Ὁ Κύριλλος Λούκαρις ὡς Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, «Θεολογία» 17(1939)121-122, καὶ Ἀ π. Ε. Β α κ α λ ο π ο ὑ λ ο υ, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Γ', Θεσσαλονίκη 1968, σ. 449-450. Σημειωτέον ὅτι παρομοίους ἰσχυρισμοὺς τῶν Λατίνων ἀντικρούει καὶ ὁ Γεώργιος (Σ) Φραντζῆς (1401-1478), βλ. V. G r e c u (ἐκδ.), Georgios Sphrantzes, Τὰ καθ' ἑαυτὸν..., Ἰn anexă Pseudo-Phrantzes: Macarie Melissenos Cronica, 1258-1481, București 1966, σ. 458-460 (IV, 1, 2-3).

1. Ἀντίγραφον τοῦ γράμματος εὐρίσκεται εἰς τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Βατικανοῦ, εἰς τὴν σειρὰν Epistolae ad Principes, vol. 38, fol. 343r-345r (παλαιὰ ἀρίθμησις fol. 672r-674r). Τὸ γράμμα ἐξεδόσε τὸ πρῶτον ὁ A. T h e i n e r, Vetera monumenta slavorum meridionalium historiam illustranda, vol. II, Zagrabiae 1875, σ. 123, ἔγγρ. CLV· ἐπίσης ὁ C i r i l l o K o r o l e v s k i j, La missione grecocattolica della Cimarra nell'Epiro nei secoli XVI-XVII, «Bessarione», Anno XVII, Fasc. 1 (Fasc. 123), 1913, σ. 194-196, ἔγγρ. XLVII. Τὸ ἐπανεκδίδομεν ἐκ τοῦ Ἀρχείου τοῦ Βατικανοῦ εἰς τὸ «Παράρτημα Ἐγγράφων» (ἔγγραφο 2) τῆς παρούσης μελέτης, ὁμοῦ μετ' ἄλλων ἐγγράφων, τῶν ἀφορώντων τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀχρίδος Πορφύριον.

2. Περὶ τῆς ἐν λόγῳ συνόδου βλ. H u b e r t J e d i n, Geschichte des Konzils von Trident, Band I, Verlag Herder- Freiburg 1949. Band II, Freiburg 1957. Band III, Freiburg 1970. Band IV, Freiburg 1975. Βλ. ὡσαύτως Il Concilio di Trento e la riforma tridentina. Atti del

δύναται να σωθῆ. β) ὅτι ὁ Πάπας, προφανῶς, ἀμφέβαλλε διὰ τὰ ἔναντι τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας αἰσθήματα τῶν ἱεραρχῶν τῆς Ἀχρίδος καὶ δι' ὅσα ἐκεῖνοι εἶχον γράψει ἐν τῷ πρὸς αὐτὸν γράμματι αὐτῶν. Διὸ καὶ ἀσφαλῶς ἔγραψε καὶ τὴν φράσιν: «Proin speramus fore, ut si corde sincero et fide non ficta Pontificiae auctoritati obsequium defertis, excutiat tandem iugum captivitatis vestrae Deus ille, qui non obliviscitur misereri...».

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δέον νὰ λεχθῆ ἔνταῦθα καὶ τοῦτο, ὅτι ἐκ τῶν κληρικῶν ὅσοι προσέφευγον πρὸς τὸν Πάπαν διὰ νὰ ζητήσουν οἰκονομικὴν καὶ στρατιωτικὴν βοήθειαν¹, οἱ περισσότεροι τούτων, διὰ νὰ ἔχουν θετικώτερα ἀποτελέσματα, ἐφαίνοντο εὐμενῶς προσκείμενοι πρὸς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν, τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν προέβαινον καὶ εἰς ὁμολογίαν τῆς ρωμαιοκαθολικῆς πίστεως. Οἱ κληρικοὶ οὗτοι δύναται νὰ καταταγοῦν, ὡς πρὸς τὰ φρονήματα καὶ τὰς θρησκευτικὰς αὐτῶν πεποιθήσεις, εἰς τρεῖς κατηγορίας: 1) Αὐτοί, οἱ ὅποιοι, ἔνεκα ὠφελιμιστικῶν καὶ μόνον αἰτίων, ἐφαίνοντο ὅτι προσεχώρουν ἐκουσίως εἰς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν ἢ τοῦλάχιστον ὅτι εὐμενῶς διέκειντο πρὸς αὐτήν. 2) Αὐτοί, οἱ ὅποιοι ἐπιέζοντο ἐμμέσως ἢ ἀμέσως ὑπὸ τοῦ Πάπα νὰ προσχωρήσουν εἰς τὴν ἐν λόγῳ Ἐκκλησίαν καὶ 3) Αὐτοί, οἱ ὅποιοι ἐκ πεποιθήσεως προσεχώρουν εἰς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ προέβαινον εἰς εἰλικρινῆ ὁμολογίαν τῆς ρωμαιοκαθολικῆς πίστεως. Ἐκ τῶν κατηγοριῶν τούτων, αἱ δύο πρῶται θὰ πρέπει νὰ ἦσαν αἱ πλέον ἀσταθεῖς καὶ ἀβέβαιοι διὰ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν

Convegno Storico Internazionale (Trento, 2-6 sett. 1963), Roma-Wien 1965 καὶ ἐξῆς. G o d o f r e d u s B u s c h b e l l, Concilii Tridentini Epistularum, pars prima Friburgi Brigoviae 1916, pars secunda Friburgi Brigoviae 1937. G. A l b e r i g o, L'ecclesiologia del Concilio di Trento, «Rivista di storia della Chiesa in Italia» 17(1964) 227-242. E m m a n u e l L a n n e, La conception post-tridentine de la Primauté et l'origine des Églises unies, «Itrénikon» 52(1979), ἀρ. 1, 5-33.

1. Σημειωτέον ἔνταῦθα ὅτι μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Βαλκανίων ὑπὸ τῶν Τούρκων (κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα), συνέπεια τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ἡ κατάλυσις τῶν ἐν τῇ Βαλκανικῇ Χερσονήσῳ κρατιδίων, πολλοὶ κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ ἐκ τῶν μερῶν τούτων ἤρχισαν νὰ ἀναζητοῦν στρατιωτικὴν βοήθειαν καὶ οἰκονομικοὺς πόρους, ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ νὰ ἐνισχύσουν τὰς δι' ἐπανάστασιν ὀργανουμένας ομάδας πρὸς ἐπανάκτησιν τῶν καταληφθεισῶν πατριδῶν τῶν καὶ τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἀπολεσθείσης ἀνεξαρτησίας τῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ διατηρήσουν τοὺς θεσμοὺς καὶ τὰ ἰδρύματα αὐτῶν, ἥτοι ἐκκλησίας, σχολεῖα κ.ἄ. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον λαϊκοὶ καὶ κληρικοὶ τινες, εἴτε ὡς ἀπεσταλμένοι καὶ ἐκπρόσωποι τῶν ὑπὸ κατοχὴν διατελούντων λαῶν ἐκείνων, εἴτε καὶ ἐξ ἰδίας αὐτῶν πρωτοβουλίας, μετέβαινον εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην καὶ ἐμφανιζόμενοι πρὸ τῶν βασιλέων, πριγκήπων καὶ λοιπῶν ἀρχηγῶν ἐκείνων, προσεπάθουν, περιγράφοντες τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν ἐν τοῖς Βαλκανίοις Χριστιανῶν, νὰ ἀποσπάσουν ἐκ τούτων οἰκονομικὴν ἢ καὶ στρατιωτικὴν βοήθειαν. Ἐξ αὐτῶν, λοιπόν, πολλοὶ κατέφευγον κατὰ καιροὺς καὶ πρὸς τὸν Πάπαν ζητοῦντες τὴν ὑποστήριξιν αὐτοῦ. Πρβλ. καὶ Ἄ π ο σ τ. Ε. Β α κ α λ ο π ο ὕ λ ο υ, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, 1354-1833, Θεσσαλονίκη, 1969, σ. 189.

Ἐκκλησίαν, διότι υπάρχουν ἀρκετὰ παραδείγματα κληρικῶν, οἱ ὅποιοι ἀποχωροῦντες ἀπὸ τὴν Ρώμην ἢ καὶ ἀπὸ ἄλλα ρωμαιοκαθολικὰ κέντρα τῆς Εὐρώπης ἐλησμόνουν τὰς περιστασιακὰς καὶ ἐξ ἀπλῆς σκοπιμότητος ὑποσχέσεις καὶ ὁμολογίας, τὰς ὁποίας ἔδιδον πρὸς τὸν Πάπαν, οὐχὶ δὲ σπανίως, ἐν συνεχείᾳ, ἐδείκνυον ἀνάλογον συμπάθειαν καὶ πρὸς τὰς ἄλλας ὁμολογίας, ἄλλων κρατῶν, τὰ ὁποία ἐπεσκέπτοντο, ὅπως λ.χ. πρὸς τὴν προτεσταντικὴν (ἐν Γερμανίᾳ ἢ Ὀλλανδίᾳ κ.ά.), ἢ ἐνεθυμοῦντο τὰ ὀρθόδοξα φρονήματά των, ὅταν ἐπεσκέπτοντο τὴν Ρωσίαν διὰ νὰ ζητήσουν βοήθειαν ἀπὸ τοὺς τσάρους¹.

Ἀσφαλῶς τὰ πολλαπλᾶ παραδείγματα τῶν ἐπιπολαίων, καιροσκοπικῶν καὶ πρὸς ὥραν προσχωρήσεων Ὀρθοδόξων κληρικῶν εἰς τὸν Ρωμαιοκαθολικισμόν καὶ τῶν ἀποσκιρτήσεων αὐτῶν ἐξ αὐτοῦ, θὰ ἀνησύχησαν τοὺς κατὰ καιροὺς Πάπας καὶ τοὺς περὶ αὐτούς, καὶ θὰ κατέστησαν αὐτοὺς περισσότερο ἐπιφυλακτικοὺς ἔναντι τῶν παρουσιαζομένων νέων περιπτώσεων Ὀρθοδόξων κληρικῶν, οἱ ὅποιοι ἤρχοντο εἰς τὴν Ρώμην διὰ νὰ ζητήσουν ἀνάλογον βοήθειαν ἀπὸ τὸν Πάπαν, μὴ παραλείποντες νὰ δηλώσουν καὶ τὴν ἀφοσίωσίν των πρὸς αὐτόν, ἀκόμη δὲ καὶ τὴν προθυμίαν των νὰ κάμουν ὁμολογίαν τῆς ρωμαιοκαθολικῆς πίστεως. Ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ ἀνησυχία, ἡ ὑποψία, ἡ ἀμφιβολία καὶ ἡ ἐπιφυλακτικότης ἔναντι τῶν φιλοκαθολικῶν αἰσθημάτων τῶν ἱεραρχῶν τῆς Ἀχρίδος διαφαίνονται εἰς τὸ ἀνωτέρω ἀναφερόμενον πρὸς αὐτοὺς γράμμα τοῦ Πάπα Οὐρβανοῦ τοῦ Η΄.

γ) Ὅτι ὁ Πάπας οὐδόλως ὑπόσχεται εἰς αὐτοὺς συγκεκριμένην τινὰ βοήθειαν, ἀλλ' ἀπλῶς γράφει εἰς αὐτοὺς ὅτι προσεύχεται δι' αὐτοὺς καὶ ὅτι, ἐὰν προσέλθουν εἰς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν, ὁ Θεὸς δὲν θὰ ἐγκαταλείψῃ αὐτοὺς καὶ θὰ ἀπελευθερώσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὴν δουλείαν², καὶ δ)

1. Ὁ S. V a i l h é, εἰς τὸ ἄρθρον αὐτοῦ περὶ «Ἀχρίδος», ἀναφερόμενος εἰς τὰς προσκαιροὺς αὐτὰς μεταστροφὰς ἐνίων ἱεραρχῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος, γράφει χαρακτηριστικῶς τὰ ἑξῆς: «Ces conversions et ces bons propos étaient-ils sincères? On en a douté et l'on n'a guère vu dans ces actes ou dans ces démarches qu'une manière habile d'obtenir de la Cour romaine d'assez fortes aumônes, nécessaires pour rétablir les finances de l'archevêché d'Achrida. Je n'oserais affirmer que l'intérêt n'entrât pas un peu en ligne de compte dans ces retours au catholicisme, surtout quand on voit parfois les mêmes archevêques tendre la main aux souverains orthodoxes de Russie et aux humanistes protestants d'Allemagne et de Hollande; il est possible aussi, au moins pour plusieurs d'entre eux, que l'idntérêt du moment s'alliât avec les sentiments du coeur», βλ. «Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastique», τ. I, στήλη 325. Πρβλ. H e i n r i c h G e l z e r, Der Patriarchat von Achrida. Geschichte und Urkunden, Leipzig 1902, σ. 26, ἀρ. 47 I v. S n e g a r o v, Istorijsa..., ἔ.ά., σ. 96. Σ ω τ η ρ ί ο υ Α. Β α ρ ν α λ ί δ ο υ, Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος Ζωσιμᾶς (1686-1746) καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ καὶ πολιτικὴ δράσις αὐτοῦ, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 75-76.

2. Πρβλ. καὶ N i l o B o r g i a, I monaci Basiliani d'Italia in Albania. Appunti di storia missionaria, secoli XVI-XVIII, Roma-Istituto per l'Europa Orientale, 1935, σ. 31.

ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος Πορφύριος Παλαιολόγος ἔδειξε σημεῖα ὑποταγῆς εἰς τὸν Πάπαν καὶ ὅτι συμφώνως πρὸς ὅσα γράφει ὁ τελευταῖος οὗτος, ὁ Πορφύριος ἀνεγνώρισε τοῦτον ὡς διάδοχον τοῦ Πέτρου καὶ «Βικάριον» τοῦ Χριστοῦ¹.

Γενικῶς εἰπεῖν, ἐὰν κρίνη τις ἐκ τοῦ ὅλου περιεχομένου τοῦ γράμματος τούτου τοῦ Πάπα, ἡ ἀποστολὴ τοῦ Πορφυρίου εἰς Ρώμην θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς μὴ στεφθεῖσα ὑπὸ ἐπιτυχίας, καὶ τοῦτο διότι ὁ Πάπας, ἐκτὸς ἀορίστων τινῶν ὑποσχέσεων καὶ λόγων παρηγορίας, τοὺς ὁποίους διπλωματικῶς παρέθεσεν εἰς τὸ γράμμα αὐτοῦ, δὲν ἐφάνη νὰ εἶναι διατεθειμένος νὰ βοηθήσῃ ἐμπράκτως τοὺς Ὁρθοδόξους κατοίκους τῆς Ἀχρίδος, ἐὰν οὗτοι δὲν προσήρχοντο εἰλικρινῶς εἰς τὸν Ρωμαιοκαθολικισμόν. Τοῦτο ἐξ ἄλλου συνέβαινε καὶ μὲ ἄλλας κατὰ καιροὺς περιπτώσεις Ὁρθοδόξων, κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας, ὡσάκις οὗτοι ἐζήτουν τὴν βοήθειαν τοῦ Πάπα.

Τὸ ταξίδιον τοῦ Πορφυρίου εἰς τὴν Πολωνίαν καὶ ἡ ἐγκατάστασις αὐτοῦ εἰς τὴν Ζάκυνθον. Μετὰ τὴν Ρώμην ὁ Πορφύριος, συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Δυρραχίου Ἱερεμίου, διήλθεν ἐκ Πολωνίας². Τοῦτο πληροφοροῦμεθα ἐκ

1. Πρβλ. καὶ Ἄ π. Ε. Β α κ α λ ο π ο ὕ λ ο υ, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, ἔ.ἀ., σ. 189-190.

2. Ἡ Πολωνία ἦτο χώρα εἰς τὴν ὁποίαν μετέβαινον ἢ ἐκ τῆς ὁποίας διήρχοντο ἄρκετοὶ Ὁρθόδοξοι κληρικοὶ ἢ Ἐνωτικοί, οἱ ὅποιοι ἐνίοτε ἐζήτουν ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας τοῦ κράτους τούτου βοήθειαν οἰκονομικὴν καὶ στρατιωτικὴν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ὑποδούλων Χριστιανῶν. Ἡ χώρα αὕτη ἐβοήθησε πολὺ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν, κυρίως διὰ μέσου τοῦ τάγματος τῶν Ἰησοῦϊτῶν, ἵνα ἀναπτύξῃ προπαγανδιστικὴν δρᾶσιν μεταξύ τῶν Ὁρθοδόξων, ἰδίως ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ ἐξῆς. Ἐνεκα δὲ τούτου ἡ Ὁρθοδοξία διέτρεχε μεγάλους κινδύνους τόσον εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν Ρωσίαν, ὅσον καὶ εἰς τὴν Πολωνίαν. Ἰδίως μετὰ τὴν Σύνοδον τῆς Βρέστης, τὸ 1596, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκυρώθη ἐπισήμως ἡ Οὐνία, ἡ κατάστασις τῶν ἐκεῖ Ὁρθοδόξων ὤδευσεν ἐπὶ τὰ χεῖρα. Πρὸς πρόληψιν δὲ τελείου ἀφανισμοῦ τῆς Ὁρθοδόξιας ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Μελέτιος ὁ Πηγᾶς ἀπέστειλεν, ἤδη τὸ 1594, εἰς Πολωνίαν, ὡς Πατριαρχικὸν Ἐξάρχον Κύριλλον τὸν Λούκαριν, καὶ τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως τὸν ἀρχιμανδρίτην Νικηφόρον. Βλ. Α. Π. Κ ε ρ α μ έ ω ς, Ἑλληνικὰ κείμενα χρήσιμα τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ρωμανίας, Ἐν Βουκουρεστίῳ 1909, σ. 417. Χ ρ υ σ ο σ τ ὶ μ ο υ Π α π α δ ο π ο ὕ λ ο υ, Οἱ πατριάρχαι Ἱεροσολύμων ὡς πνευματικοὶ χειραγωγοὶ τῆς Ρωσίας κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, Ἐν Ἱεροσολύμοις 1907, σ. 21-36. Τ ο ὕ ἰ δ ἰ ο υ, Σχέσεις Ὁρθοδόξων καὶ Λατίνων κατὰ τὸν ἰσ' αἰῶνα, Ἐν Ἀθήναις 1925. Τ ο ὕ ἰ δ ἰ ο υ, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας (62-1934), Ἀλεξάνδρεια 1935, σ. 645-647, 665, 669-671. Κ α z i m i e r z C h o d y n i c k i, Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska. Zarys historyczny, 1370-1632, Warschau 1934 (Bibl. d. Inst. für Osteurop. Gesch. d. Univ. Wien), σ. 288 κ.έ., 346 κ.έ. O s c a r H a l e c k i, Unia Brzeska w świetle współczesnych świadectw

λευκώματος (album) τῆς ἐν Κρακοβία Ἱησουϊτικῆς Ἀδελφότητος¹, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπέγραψαν τὴν 31ην Ἰουλίου 1625 τόσον ὁ Πορφύριος, ὅσον καὶ ὁ Δυρραχίου Ἱερεμίας. Ἐκ τούτων ὁ μὲν πρῶτος ὑπέγραψεν ὡς ἐξῆς: «Πορφύριος ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀχριδῶν καὶ πάσης Βουλγαρίας, Σερβίας², Ἀλβανίας, Δευτέρας Μακεδονίας καὶ τῶν λοιπῶν πατριάρχης»³, ὁ δὲ Ἱερεμίας ὡς «ταπεινὸς μητροπολίτης Δυρραχίου Ἱερεμίας»⁴. Κάτωθεν τῶν ὑπογραφῶν τῶν δύο τούτων ἱεραρχῶν ὑπάρχει λατινιστὶ ἡ ἐξῆς περὶ αὐτῶν σημείωσις: «Hi duo redeuntes ex Urbe post praestitam. Urbano VIII Pontifici Maximo obedientiam Cracoviae commorantes Congregationi nostrae sua nomina dederunt»⁵.

greckich, ἐν Sacrum Poloniae Millenium. Rozprawy, szkice, materiaty historyczne, I, Rom 1954, σ. 71-137. Τοῦ ἰδίου, From Florence to Brest (1439-1596), Rome 1958. J. Urban, Pologne. L'Église Orthodoxe. La question de l'union, «Dictionnaire de Théologie Catholique», τ. 12 (μέρος 2), Paris 1935, στήλαι 2464-2467. Βασ. Σταυρίδου, Πολωνίας, Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», τ. 10, Ἀθήναι 1960, στήλαι 541-546. Πρβλ. καὶ Ζαχαρία Ν. Τσιρπανλῆ, Ἡ «Σοσιετὰ τῶν Γραικῶν» στὴν αὐτοκρατορία τῶν Ἀψβούργων (1720), «Δωδώνη» 3(1974)161, ὑποσ. 1. Περὶ τῆς Συνόδου τῆς Βρέστης βλ. ὡσαύτως A. Welky, Documenta Unionis Berestensis eiusque auctorum (1590-1600), Romae 1970. Jan Krcmar S. J., Jesuits and the Genesis of the Union of Brest, «Orientalia Christiana Periodica» XLIV (1978), fasc. I, 131-153.

1. «Album sodalium congregationis sub titulo Assumptionis B. Mariae Virginis erectae in domo professa Cracoviensi Societatis Iesu». Βλ. G. Hofmann, Byzantinische Bischöfe und Rom, ἔ.α., σ. 133.

2. Διορθώνομεν τὸν Hofmann, ὁ ὁποῖος ἔχει «... καὶ πάσης Σερβίας, Βουλγαρίας...». Εἶναι ἐμφανές, ὅτι τὸ λάθος προήλθεν ἐκ λελανθασμένης ἀντιγραφῆς εἴτε τοῦ συγγραφέως, εἴτε τοῦ ἐκδότη, διότι ἡ τοιαύτη σειρά τοποθετήσεως τῶν δύο γεωγραφικῶν ὀνομάτων εἰς οὐδεμίαν ὑπογραφὴν τῶν ἀρχιεπισκόπων Ἀχρίδος συναντᾶται. Ἐξ ἄλλου, ὁ μεταφράσας τότε τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Πορφυρίου εἰς τὴν λατινικὴν ἔχει ὀρθῶς: «... totius Bulgariae, Serviae...», βλ. G. Hofmann, ἔ.α., σ. 133.

3. Σημειώτεον ὅτι εἰς τὸ ἴδιον λεύκωμα καὶ κάτωθεν ἀκριβῶς τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Πορφυρίου ὑπάρχει λατινιστὶ ἡ ἐξῆς σημείωσις: «Ill. mus ac Rev. mus Porphyrius Palaeologus Constantinopolitanus misericordia Dei archiepiscopus Primae Iustinianae de Ochreda, totius Bulgariae, Serviae, Albaniae, Secunde Macedoniae (etc.) et caeterorum id est Cyprii, Montis Synai, Georgianorum, seu Veriae, archiepiscoporum patriarcha». Βλ. G. Hofmann, ἔ.α., σ. 133. Παρατηρητέον ἐνταῦθα ὅτι ὁ γράψας τὴν ἐν λόγῳ σημείωσιν εἶχε παντελῆ ἄγνοιαν τῆς δικαιοδοσίας τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος, ἐνεκα δὲ τούτου ἐπεξηγῶν τὴν ἔκφρασιν: «καὶ τῶν λοιπῶν πατριάρχης», ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς τὸ τέλος τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Πορφυρίου, γράφει ἐσφαλμένως, ὅτι οὗτος ἦτο πατριάρχης, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου, τοῦ Σινᾶ καὶ τῶν Γεωργιανῶν.

4. Κάτωθεν τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Ἱερεμίου ὑπάρχει λατινιστὶ ἡ ἐξῆς σημείωσις: «Ill. mus ac Rev. mus Hieremias humillimus metropolita Diraciensis», βλ. G. Hofmann, ἔ.α., σ. 133.

5. Βλ. G. Hofmann, ἔ.α.

Δὲν εἶναι γνωστὸν ἐπὶ πόσον χρονικὸν διάστημα οἱ δύο ἱεράρχαι παρῆσαν εἰς τὴν Πολωνίαν καὶ ἂν ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἀχρίδα. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι οὗτοι, πρὸ τῆς 6ης Ἰουλίου τοῦ 1626, εὐρίσκοντο εἰς τὴν βενετοκρατουμένην τότε Ζάκυνθον¹, διότι ὑπὸ τὴν ἡμερομηνίαν ταύτην σώζεται ἔγγραφον, ἐκ τοῦ ὁποίου προκύπτει ὅτι ἀμφότεροι συμφώνησαν μετὰ τῶν ἐπιτρόπων τῆς ἐν Ζακύνθῳ Μονῆς τῆς Κυρίας τῶν Ἀγγέλων νὰ παραχωρηθῇ αὐτῇ εἰς αὐτούς, ὅπως διαβίωσουν ἐν αὐτῇ, ὁ μὲν Πορφύριος ὡς ἡγούμενος, ὁ δὲ Δυρραχίου Ἱερεμίας ὡς οἰκονόμος, εἰσάγοντες δὲ καὶ ἄλλους μοναχοὺς, νὰ καταστήσουν τὴν ἐν λόγῳ Μονὴν κοινόβιον². Ἡ πληροφορία αὕτη ἀποδεικνύει ὅτι οἱ δύο οὗτοι κληρικοὶ δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἐπιστρέψουν πλέον εἰς τὴν Ἀχρίδα, εἴτε διότι δὲν ἐτόλμων νὰ ἐπιστρέψουν, ἐκ φόβου μήπως συλλάβουν αὐτούς οἱ Τούρκοι, ἔνεκα τοῦ ὅτι μετέβησαν εἰς τὴν Ἐσπερίαν πρὸς ἐξασφάλισιν βοήθειας³, εἴτε διότι δὲν ἐγένοντο δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ τῆς Ἀχρίδος, ἔνεκα τοῦ ὅτι εἶχον προχωρήσει πέραν τοῦ δέοντος εἰς τὰς σχέσεις των μετὰ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν.

Πάντως, μετὰ τὴν γενομένην συμφωνίαν, οἱ δύο ἱεράρχαι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Μονὴν τῆς Κυρίας τῶν Ἀγγέλων⁴, ἀλλ' ἀποδεικνύεται ὅτι μετ' ὀλίγους μῆνας ἢ ἐν λόγῳ συμφωνία διελύθη διὰ νεωτέρου ἔγγραφου, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 9 Φεβρουαρίου 1627, ἐπειδὴ ἀντεστρατεύετο αὕτη πρὸς ρητὴν διάταξιν τοῦ κτήτορος τῆς Μονῆς Σταματίου Σκληροῦ⁵.

1. Ἱστορικά περὶ τῆς βενετοκρατουμένης Ζακύνθου (1485-1797), βλ. ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Λεωνίδα Χ. Ζώη συγγραφίᾳ «Ἱστορία τῆς Ζακύνθου», Ἀθήναι 1955, σ. 115 κ.ε.

2. Βλ. Λεωνίδα Χ. Ζώη, Ἐκκλησιαστικά Ἐγγραφα. Διαθήκη Πορφυρίου Παλαιολόγου πατριάρχου (!) Ἀχριδῶν, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» ΚΓ' (1930), ἀρ. 37, 394, ὑποσ. 1.

3. Σημειωτέον ὅτι οἱ Τούρκοι ἐθεώρουν ὑπόπτους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι μετέβαινον εἰς κράτη ἐχθρικῶς διακειμένα πρὸς τὴν Ὄθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν καὶ μάλιστα κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην εἶχον λάβει αὐστηρότερα μέτρα κατὰ μῆκος τῶν συνόρων ἔνεκα τῆς καταργηθείσης συνθήκης μετὰ τῶν Ἐνετῶν. Τὴν 9ην Μαΐου 1622 ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς τῆς Ἐνετίας ἔγραφε πρὸς τὸν Δόγην τῆς Ἐνετίας τὰ ἑξῆς: «... ὁ Πατριάρχης τῶν Ἑλλήνων [Κύριλλος ὁ Λούκαρις] εἰς μίαν ἐμπιστευτικὴν του ἐπιστολῆν μοι ἀνακοινοῖ ὅτι, καθ' ἃ ἔμαθεν ἐξ ἀσφαλοῦς πηγῆς, ἀπεστάλησαν διαταγαὶ εἰς τὸν μπεὴν τῆς Θεσσαλονίκης νὰ προσέχη τὰ σύνορα καὶ νὰ λάβῃ τὰ κατάλληλα μέτρα καὶ νὰ εἰδοποιήσῃ καὶ τοὺς ἄλλους γειτονικοὺς διοικητικοὺς ἄρχοντας ἵνα συμμορφωθοῦν καὶ αὐτοὶ καὶ τοῦτο, διότι ἐλύθησαν οἱ ὄροι τῆς συνθήκης μεθ' ἡμῶν καὶ μᾶς θεωροῦν ὡς ἐχθροὺς των οἱ Τούρκοι...», βλ. Κωνσταντίνου Δ. Μέρτζιου, Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 173.

4. Περὶ τῆς μονῆς ταύτης, τὴν ὁποίαν ὁ μοναχὸς Ἀκάκιος ὁ Σκληρὸς κατέστησε κοινόβιον τὸ ἔτος 1588, βλ. Λεωνίδα Χ. Ζώη, Λεξικὸν Φιλολογικὸν καὶ Ἱστορικὸν Ζακύνθου, Ἐν Ζακύνθῳ 1894, σ. 486. Τοῦ ἰδίου, Διαθήκη Πορφυρίου ἀρχιεπισκόπου Ἀχριδῶν τοῦ Παλαιολόγου, «Μεσαιωνικὰ Γράμματα» 1(1931) 144, ὑποσ. 1, Ντίνο Κονόμου, Ἐκκλησίες καὶ μοναστήρια στὴ Ζάκυνθο, Ἀθήνα 1967, σ. 77-78.

5. Βλ. Λεωνίδα Χ. Ζώη, Ἐκκλησιαστικά ἔγγραφα..., «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» ΚΓ'(1903), ἀρ. 37, 394, ὑποσ. 1.

Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1627 ὁ Πορφύριος «ἐν ἀσθενείᾳ δεινῇ περιπεσὼν» συνέταξε διαθήκην, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν κυριώτερος ἐκ τῶν κληρονόμων τοῦ καθίστατο ὁ μητροπολίτης Δυρραχίου Ἱερεμίας, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Πορφύριος ἐκληροδοτεῖ τὰ ἐνδύματά του, τὰ ἱερὰ ἄμφιά του, τετρακόσια ρεάλια κ.ἄ. Ἐκ τῶν ρεαλίων τούτων ὁ Ἱερεμίας ὄφειλε νὰ δώσῃ εἰς μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὁρους «δέκα σαρανταλείτουργα». Ὡσαύτως, ἐκληροδοτεῖ καὶ 1.100 ρεάλια εἰς τὸν ἀδελφόν του Χριστόδουλον, τὰ ὅποια προφανῶς εἶχε δανείσει εἰς αὐτόν, μὲ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι οὗτος θὰ ἐξεπλήρου ἐπιθυμίαν τοῦ Πορφυρίου καὶ θὰ ἐνυμφεῖτο «τὴν θυγατέρα τοῦ μ(ισσέ)ρ Θεοχάρη Θεοδόση»¹.

Τοῦ Πορφυρίου σώζεται ὡσαύτως καὶ ἐπιδιαθήκη (κωδίκελλος), συνταχθεῖσα εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ φέρουσα ἡμερομηνίαν 18 Ὀκτωβρίου 1634. Ἐκ ταύτης πληροφοροῦμεθα ὅτι οὗτος εἶχε κάμει καὶ ἑτέραν ἐπιδιαθήκην τὴν 25ην Ἰουλίου 1631, τὴν ὁποίαν καὶ ἐπεκύρωνε διὰ ταύτης τῆς νεωτέρας καὶ προσέθετεν ὅτι ὅσα θὰ ἐκληροδοτεῖ εἰς τὸν ἀδελφόν του Χριστόδουλον δὲν τὰ κληροδοτεῖ πλέον μετανοήσας².

Ἡ συμμετοχὴ τοῦ Πορφυρίου εἰς τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνωμοτικὰς ἐνεργείας ἐναντίον Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 1631 συναντῶμεν τὸν Πορφύριον ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὑπάρχει μεγάλη πιθανότης νὰ ἦλθεν οὗτος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν προσκληθεὶς εἴτε ἀπὸ τοὺς Ἰησουῖτας³, εἴτε ἀπὸ τὸν φιλοκαθολικὸν μητροπολίτην πρῶην Χαλκηδόνας Ἰσαάκ⁴, μὲ σκοπὸν νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν

1. Τὴν ὑπὸ ἡμερομ. 20 Ἰουνίου 1627 διαθήκην τοῦ Πορφυρίου ἐξέδωκεν ὁ Λεωνίδας Χ. Ζώης, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» ΚΓ'(1903), ἀρ. 37, 394-395. Τὴν ἐπανεκδίδομεν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνωτέρω ἐκδόσεως εἰς τὸ «Παράρτημα Ἐγγράφων», ἔγγραφον 3.

2. Βλ. Α. Χ. Ζώη, Διαθήκη Πορφυρίου, ἀρχιεπισκόπου Ἀχριδῶν τοῦ Παλαιολόγου, «Μεσαιωνικὰ Γράμματα» 1(1931)142-143. Τὴν ἐν λόγῳ ἐπιδιαθήκην ἐπανεκδίδομεν, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνωτέρω ἐκδόσεως, εἰς τὸ «Παράρτημα Ἐγγράφων», ἔγγραφον 4.

3. Περὶ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Ἰησουϊτῶν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν βλ. G a b r i e l d e M u n, L'établissement des Jesuites à Constantinople sous le règne d'Achmed Ier, (1603-1617) «Revue des questions historiques» 47(1903)163-172.

4. Ὁ Χαλκηδόνας Ἰσαάκ καὶ ὁ Ἐφέσου Σίλβεστρος καθρέθησαν τὸν Μάιον τοῦ 1630 ὑπὸ συνόδου ἐκ 30 ἀρχιερέων καὶ 14 κληρικῶν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας προκαθημένου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως. Βλ. Ἀρχεῖον Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Κώδιξ Α', σ. 262-263. Πρβλ. Κ. Ν. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τ. Γ', ἐν Βενετία 1872, σ. 568. Ὁ Ἰσαάκ φέρεται ὡς ἐκλεγείς μητροπολίτης Καισαρείας τὴν 8ην Ἰουνίου 1630. Β'. Ἀρχεῖον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Κώδιξ Α', σ. 216. Ὁ R. Janin τὸν συμπεριλαμβάνει εἰς τοὺς ἐπισκοπικοὺς καταλόγους τῆς Μητροπόλεως Καισαρείας θέτων αὐτὸν

έναντίον τοῦ Λουκάρεως¹ διοργανουμένην συναμοσίαν πρὸς ἀπομάκρυνσιν τούτου ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου². Ὁ πρῶν Χαλκηδόνος Ἰσαὰκ ἦδη

μετὰ τὸν Μητροφάνην τὸν Δ', καθαιρεθέντα κατ' αὐτὸν τὴν 8ην Ἰουνίου 1630, καὶ πρὸ τοῦ Ἐπιφανίου, ἐκλεγέντα τὸ 1637 (βλ. Césarée, métropole civile et religieuse de la Cappadoce, «Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastique», τ. 12, Paris 1953, στήλη 202. Ἐκ τοῦ Κώδικος Α', (σ. 216) τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου φαίνεται ἐν τούτοις ὅτι πρὸ τοῦ Ἰσαὰκ μητροπολίτης Καισαρείας ἦτο ὁ Ἐπιφάνιος καὶ οὐχὶ ὁ Μητροφάνης, ὡς ἔχει ὁ R. Janin.

1. Ὁ βίος καὶ ἡ δρᾶσις Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως ἐγένοντο μέχρι τοῦδε ἀντικείμενον πολυαριθμῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία εἶναι πλουσιωτάτη. Ὁ G u n n a r H e r i n g, Ökumenisches Patriarchat und Europäische Politik, 1620-1638, Wiesbaden 1968, σ. 342-412, παραθέτει συστηματικῶς καὶ λεπτομερῶς τὴν μέχρι τοῦ 1968 βιβλιογραφίαν περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τούτου ἀνδρός. Ἐνταῦθα παραθέτομεν μελέτας τινὰς περὶ τοῦ Λουκάρεως καὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, ἐκδοθείσας ἀπὸ τοῦ 1968 καὶ ἔξης: M. I. M a v o u s a k a, Ἀνέκδοτα Πατριαρχικὰ Γράμματα (1547-1806) πρὸς τοὺς ἐν Βενετία Μητροπολίτας Φιλαδελφείας καὶ τὴν Ὁρθόδοξον Ἑλληνικὴν Ἀδελφότητα, Βενετία 1968, ἰδίως σ. 57-63. T o u a u t o u, Συλλογὴ ἀνεκδότων ἐγγράφων (1578-1685) ἀναφερομένων εἰς τοὺς ἐν Βενετία μητροπολίτας Φιλαδελφείας, «Θησαυρίσματα» 6(1969) 7-112. I. K. X a c i o t η, Τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ ἡ Κρήτη μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Κυρίλλου Α' τοῦ Λουκάρεως. Ἀνέκδοτα Γράμματα τοῦ Πατριάρχου Παρθενίου Α' (1639), «Θησαυρίσματα» 6(1969)201-236. M i c h a e l J. B r o w n, Itinerant Ambassador. The life of Sir Thomas Roe, Lexington 1970. C o r n e g i e S a m u e l C a l i a n, Cyril Lucaris: The Patriarch who failed, «Journal of Ecumenical Studies» 10 (1973) ἀρ. 2, 319-336. K e e t j e R o z e m o n d, Cyrille Lucar Sermons, 1598-1602, (Byzantina neerlandica, Fasc. 4), Brill, Leiden 1974. N i k o λ ἄ ο υ Β. T ω μ α δ ἄ κ η, Λουκάρεια Α', Β', Γ', «Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», ΜΑ'(1974)153-194. A n d r e a s T i l l y r i d e s, Cyril Lucaris and the Codex Alexandrinus, «Analecta» (Publications of the Institute for Oriental Studies of the Library of the Greek Orthodox Patriarchate of Alexandria), Number 24, Alexandria 1975, σ. 103-133. Μητροπολίτου Ἀζώμης M ε θ ο δ ῖ ο υ, Κύριλλος Λούκαρις, «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» ΝΔ'(1972), τεύχ. 4, 426-429. Δ η μ η τ ρ ῖ ο υ Ἰ ω ν ἔ σ κ ο υ, Αἱ σχέσεις τῶν Ρουμανικῶν Χωρῶν μετὰ τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» ΝΣΤ'(1974), τεύχ. 1-2, 56-64. W. H. B a t e s, Cyril Loukaris and his confession. An examination of East-West Debacle, «Eastern Churches News Letter», No 70(1974/1975) 5-14. K e e t j e R o z e m o n d, Cyrille Lukar. Sermons 1598-1602 (Byzantina Neerlandica 4), Leiden 1974. Ζ α χ. Ν. Τ σ ι ρ π α ν λ ἦ, Ὁ Κύριλλος Λούκαρις καὶ ἡ Καθολικὴ Προπαγάνδα τῆς Ρώμης (1622-1638), «Κρητολογία», τεύχ. IV (Ἰανουάριος-Ἰούνιος 1977), 49-56. G e o r g e A. M a l o n e y, A History of Orthodox Theology since 1453, Belmont Massachusetts 1976, 125-137. N o m i k o s M i c h a e l V a p o r i s, Patriarch Kyrillos Loukaris and the Translation of the Scriptures into Modern Greek, «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» 59(1977)227-241. C. D r a g a s, Seventeenth Century Document relating to the Confession of Cyril Loucaris, «Abba Salama», 9(1978) 153-206.

2. Περὶ τῶν προθέσεων τῶν Ἰησουϊτῶν ἐναντι τοῦ Λουκάρεως βλ. Κ ω ν σ τ α ν τ ῖ ν ο υ Δ. Μ ἔ ρ τ ζ ι ο υ, Πατριαρχικά, ἦτοι ἀνέκδοτοι πληροφοροὶαί σχετικαὶ πρὸς τοὺς Πατριάρχας Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοῦ 1556-1702, «Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀ-

ἀπὸ ἐνὸς ἔτους ἡγεῖτο μιᾶς ομάδος ἱεραρχῶν, οἱ ὅποιοι ἤθελον νὰ τοποθετήσουν τοῦτον, καταβιβάζοντας τὸν Λούκαριν, εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον¹. Οὗτος, μὲ τὴν συναίνεσιν τοῦ Πάπα, ἦλθεν ὁμοῦ μετὰ τοῦ μητροπολίτου πρώην Σόφιας Μελετίου², κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου ἢ κατὰ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου τοῦ 1631, ἀπὸ τὴν Ρώμην εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ δύο κληρικοί, λαβόντες ὁμοῦ καὶ τὸν Πορφύριον Παλαιολόγον, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Γαλλικὴν Πρεσβείαν ὡς φιλοξενούμενοι τοῦ πρέσβεως Comte de Marcheville Henri de Gournay. Τοῦτο πληροφορούμεθα τόσον ἐκ γράμματος, τὸ ὁποῖον ἀπέστειλεν οὗτος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸν Πάπαν Οὐρβανὸν τὸν Η΄ τὸ 1632, ὅσον καὶ ἐκ γραμμάτων τοῦ ἰδίου πρὸς τὴν Congregatio de Propaganda Fide καὶ πρὸς τὸν γραμματέα αὐτῆς Francesco Ingoli. Ἐν τοῖς ἐν λόγῳ γράμμασιν, οὗτος ἀναφέρεται μεταξὺ ἄλλων εἰς τὴν προετοιμαζομένην συνωμοσίαν ἐναντίον Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, καθὼς καὶ εἰς τὴν φιλοξενίαν, τὴν ὁποίαν παρέσχεν εἰς τοὺς προαναφερθέντας κλη-

θηνῶν», τ. 15, ἀρ. 4, Ἐν Ἀθήναις 1951, 51-52, 62. Ζαχ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ὁ Κύριλλος Λούκαρις..., ἔ.ἀ., Βλ. ὡσαύτως Narratio Historica Turbarum quas Constantinopoli moverunt Jesuitae adversus Cyrillum Patriarcham, anno Domini 1627 et 1628, et alia notatu dignissima a Chrysosculo Logotheta Magnae Ecclesiae, viro Docto, qui fuit testis ocularis, fideliter conscripta (παρὰ J. A y m o n, Monuments authentiques de la religion des Grecs..., A la Haye 1708, σ. 201-236· πρώτη ἔκδοσις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ R o b e r t R i v e t, Mystéria Patrum Jesuitarum, Lampropoli 1663, append. II, σ. 283-350. Πρβλ. E. L e g r a n d, Bibliographie Hellénique... au XVIIe siècle, τ. 3, Paris 1895, ἀριθ. 706, σ. 87-88. Μ. Ι. Μανούσκα, Ἡ ἀνέκδοτος μυστικὴ ἀλληλογραφία τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως πρὸς τὸν Ἄγγλον πρεσβευτὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Sir Thomas Rowe (1625-1628), «Πεπραγμένα τοῦ Θ΄ Διεθνoῦς Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου» (Θεσσαλονίκη, 12-19 Ἀπριλίου 1953), τ. Β΄, Ἀθῆναι 1956, σ. 533-543. Γενικώτερα περὶ τῆς δράσεως τῶν Ἰησουϊτῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸν ΙΖ΄ αἰῶνα βλ. A. C a r a y o n, Relations inédites des missions de Compagnie de Jesus à Constantinople et dans le Levant au XVIIe siècle, Poitiers-Paris 1864. G. H o f m a n n, Il vicariato apostolico di Constantinopoli, 1453-1830, «Orientalia Christiana Analecta» 103 (1935) 46, 49, 53, 56. Ἀδαμαντίου Ν. Διαμαντοπούλου, Κύριλλος Λούκαρις ὁ Κρής. Ὁ μέγας Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος (1620-1638). Ἱστορικὴ Μελέτη, «Κύριλλος ὁ Λούκαρις (1572-1638)». Τόμος ἐκδιδόμενος ἐπὶ τῇ τριακοσιετηρίδι τοῦ θανάτου αὐτοῦ (1638-1938), ἐπιμελεία τῆς Ἐταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν καὶ Συλλόγου Μεσαιωνικῶν Γραμμάτων, Ἀθῆναι 1939, σ. 37-39, 51 καὶ ἐξῆς. M. d e V a u m a s, Lettres et documents du Père Joseph de Paris concernant les Missions Étrangères (1619-1638), Lyon 1942, σ. 96.

1. Πρβλ. V i c t o r S e m n o z, Les dernières années du Patriarche Cyrille Lucar, «Échos d'Orient» 6(1903)101.

2. Ὁ μητροπολίτης Σόφιας Μελέτιος καθηρέθη συνοδικῶς ἐπὶ πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1631 (βλ. Ἀρχεῖον Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Κώδιξ Α΄ σ. 220) καὶ εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐξελέγη τὸν Μάιον τοῦ ἰδίου ἔτους ὁ Ἰγνάτιος (βλ. Ἀρχεῖον Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Κώδιξ Α΄ σ. 224. Πρβλ. καὶ Κ. Ν. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τ. Γ΄, ἔ.ἀ., σ. 568).

ρικούς. Καί διὰ μὲν τοὺς δύο πρώτους ἐκ τῶν τριῶν ἱεραρχῶν γράφει ὅτι ἦσαν οἱ μητροπολίται Σόφιας Μελέτιος καὶ Χαλκηδόνας (Ἰσαάκ), διὰ δὲ τὸν Πορφύριον Παλαιολόγον γράφει ὅτι ἦτο μητροπολίτης Πατρῶν¹. Ἀναμφιβόλως, ὁ Κόμης de Marcheville ἔσφαλε ὡς πρὸς τὴν ἔδραν τοῦ Πορφυρίου², διότι εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ τελευταῖος οὗτος ἦτο ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος καὶ διετήρησε τὸν τίτλον τοῦτον καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησίν του ἀπὸ τὴν ἀρχιεπισκοπικὴν ἔδραν τῆς Ἀχρίδος³. Δὲν εἶναι βεβαίως γνωστόν, ἐλλείπει ἄλλων μαρτυριῶν, ἐὰν ὁ Κόμης ἔκαμε σύγχυσιν τῆς Ἀχρίδος μετὰ τῶν Πατρῶν, ἢ ἐὰν ὁ Πορφύριος, μὴ θέλων νὰ ἀποκαλύψῃ δι' ἰδίους λόγους τὴν ἀρχιεπισκοπικὴν ἔδραν αὐτοῦ, ἐπαρουσιάσθη ὡς μητροπολίτης Πατρῶν.

Ἡ ἐναντίον τοῦ Λουκάρεως προετοιμαζομένη συνωμοσία ἔλαβε χώραν τὸν Μάιον τοῦ 1632, ὅταν μία ὁμάς φιλοκαθολικῶν ἱεραρχῶν προσεπάθησε νὰ ἀπομακρύνῃ τὸν Λούκαριν ἀπὸ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον⁴. Ἔνεκα τού-

1. Βλ. Paris, Bibliothèque Nationale, Fonds Italien 519, fol. 7 (Γράμμα τοῦ Κόμητος De Marcheville πρὸς τὸν Πάπαν Οὐραβανὸν τὸν Η'), fol. 10 (Γράμμα τοῦ ἰδίου πρὸς τὴν Propaganda Fide), fol. 15^v (Γράμμα τοῦ ἰδίου πρὸς τὸν Γραμματέα τῆς Propaganda Fide Francesco Ingoli). Πρβλ. G u n n a r H e r i n g, Ökumenisches Patriarchat und Europäische Politik 1620-1638, Wiesbaden 1968, σ. 249. Ἐκ τῶν ἀνεκδότων τούτων τριῶν γραμμάτων παραθέτομεν εἰς τὸ «Παράρτημα Ἐγγράφων» τῆς παρουσίας μελέτης τὸ γράμμα τοῦ Κόμητος De Marcheville πρὸς τὸν Γραμματέα τῆς Propaganda F. Ingoli (βλ. ἔγγραφον 6).

2. Σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι καὶ ὁ G. Hering, στηριζόμενος ἐπὶ τῶν προμνημονευθέντων ἐγγράφων, γράφει ἐσφαλμένως ὅτι ὁ Πορφύριος ἦτο μητροπολίτης Πατρῶν. Βλ. Ökumenisches Patriarchat, ἔ.ἀ., σ. 249.

3. Βλ. τὴν ἐπιδιαθήκην, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ Πορφύριος τὴν 18ην Ὀκτωβρίου 1634, καὶ τὴν διαθήκην τοῦ ἰδίου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 30 Σεπτεμβρίου 1643. Εἰς μὲν τὴν πρώτην ἀναφέρεται οὗτος ὡς «μακαριώτατος πατριάρχης Ἀχριδῶνος», εἰς δὲ τὴν δευτέραν ὡς «μακαριώτατος... πρώην ἀρχιεπίσκοπος ἀχριδῶνος». Βλ. Λ ε ω ν ἰ δ α Χ. Ζ ὠ η, Διαθήκη Πορφυρίου, ἀρχιεπισκόπου Ἀχριδῶν τοῦ Παλαιολόγου, «Μεσαιωνικά Γράμματα» 1(1931) 142-143.

4. Σημειωτέον ὅτι καὶ ὁ πρώην Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος Μητροφάνης ὁμοῦ μετὰ τοῦ πρώην Σερρών Ἰωάσαφ εἶχον συμβάλλει εἰς τὴν ἐκθρόνισιν καὶ ἐξορίαν Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, καὶ εἰς τὴν ληστικῶ τῷ τρόπῳ ἀνάρρησιν τοῦ μητροπολίτου Ἀμασειᾶς Γρηγορίου εἰς τὸν Πατριαρχικὸν Θρόνον, ἐπισυμβάσαν τὴν 12ην Ἀπριλίου 1623. Ὁ Ἀθανάσιος Κομνηνὸς Ὑψηλάντης ἀναφερόμενος εἰς τὸ γεγονός τοῦτο γράφει: «Ὁ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχης Κύριλλος ὁ Λούκαρις, προστάς τοῦ θρόνου μῆνας δέκα πρὸς τοῖς ἑπτὰ καὶ ἡμέρας τέσσαρας, ἀδίκως ἐξώσθη, τῷδε τῷ ἔτει Ἀπριλίου ιβ', ἐπὶ τοῦ προρρηθέντος σουλτάν Μουράτ τοῦ Δ', εἶτα καὶ ἐξώρισθη. Ἐγένετο δὲ ταῦτα τῇ καταδρομῇ Γρηγορίου τοῦ Ἀμασειᾶς μητροπολίτου, τοῦ καὶ Στραβοαμασειᾶς ἐπικληθέντος, ὃς ληστικῶς τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον καθήρπασε, Μαῖου τῆς ιζ', ἡμέρα Τρίτη περιβληθεὶς τὸ βασιλικὸν ἔνδυμα (συνόντων αὐτῷ δύο καθηρημένον ἀρχιερέων, Μητροφάνους τοῦ Ἀχριδῶν καὶ Ἰωάσαφ τοῦ πρώην Σερρών), παρὰ τοῦ Ἐπιτρόπου Χουσεῖν πασσᾶ». Βλ. Τὰ μετὰ τὴν Ἀλωσιν, Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1870, σ. 131. Πρβλ. Κ α λ λ ι ν ἰ κ ο υ Δ ε λ ι κ ἄ ν η, Πατριαρχικῶν Ἐγγράφων τ. Γ', Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1905, σ. 1037. I. S n e g a r o v, Istorija na

του ὁ Λούκαρις συνεκάλεσε, κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου τοῦ ἰδίου ἔτους ἐνδημοῦσαν σύνοδον, ἀλλ' ἡ πλειονότης ἐτάχθη ἐξ ὑποκειμενικῶν καθαρῶς λόγων ἐναντίον αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος καὶ ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας εἰς τὴν Ὀλλανδικὴν Πρεσβείαν. Ἐχὼν ὅμως οὗτος τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Μεγάλου Βεζίρου Ρετζέπ-Πασᾶ, κατῴρθωσε νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ πάλιν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον¹. Κατόπιν τοῦ ἀποτυχόντος πραξικοπήματος καὶ τῆς δημιουργηθείσης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπικινδύνου καταστάσεως, φαίνεται ὅτι ὁ Πορφύριος ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ζάκυνθον. Τοῦτο ἀσφαλῶς θὰ συνέβη, συμφώνως πρὸς τὰ ὑπάρχοντα δεδομένα, μεταξὺ τοῦ δευτέρου δεκαπενθημέρου τοῦ Ἰουνίου καὶ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1632. Πάντως οὗτος εὑρίσκετο εἰς Ζάκυνθον πρὸ τῆς 20ῆς Μαρτίου τοῦ 1633, διότι κατὰ τὴν ἐν λόγῳ ἡμερομηνίαν «παρουσιάσθη πρὸς φύλαξιν ἐνώπιον τοῦ συμβολαιογράφου Ζακύνθου Νικολάου Σκουλογένους» ἡ διαθήκη τοῦ Πορφυρίου, τὴν ὁποίαν εἶχε κάμει οὗτος τὴν 20ὴν Ἰουνίου τοῦ 1627, καὶ κατετέθη αὕτη ἐν τοῖς ἀρχεῖοις τοῦ προμημονευθέντος συμβολαιογράφου². Ὡσαύτως σώζεται, ὡς ἐλέχθη, καὶ ἐπιδιαθήκη τοῦ Πορφυρίου, γραφεῖσα ὑπ' αὐτοῦ ἐν Ζακύνθῳ τὴν 18ην Ὀκτωβρίου τοῦ 1634³.

Ὅτι ὁ Πορφύριος εἶχε λάβει ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰς ἐναντίον τοῦ Λουκάρεως συνωμοτικὰς ἐνεργείας πληροφοροῦμεθα καὶ ἔκ τινος, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 18 Ἰανουαρίου 1633, ἐπιστολῆς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐνετοῦ Βαΐλου⁴, σταλείσης πιθανότατα πρὸς τὸν Δόγην τῆς Ἐνετίας⁵, εἰς τὴν ὁ-

Ohridskata-Archiepiskopija-Patriaršija..., ἔ.ἀ., σ. 122 καὶ 195. E. G o l u b i n s k i j, Kratkij očerk..., ἔ.ἀ., σ. 137, ἀρ. 31. Κωνσταντινοῦ Ν. Σάθα, Νεοελληνικὴ φιλολογία. Βιογραφίαι τῶν ἐν τοῖς γράμμασι διαλαμπάντων Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς ἑλληνικῆς ἐθνεγερσίας (1453-1821), Ἐν Ἀθήναις 1868, σ. 241. Μ. Δ. Χ., Περὶ τοῦ πρώτου ἐν Ἀνατολῇ τυπογραφείου, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», ἔτος 1, τεῦχος Β' σ. 22β., Περὶ τοῦ Ἀμασείας βλ. ὡσαύτως G. H e r i n g, Ökumenisches Patriarchat, ἔ.ἀ., σ. 76, 79, 83-86 καὶ 106. Χ. Γ. Πατρινέλη, Πατριαρχικὰ Γράμματα καὶ ἄλλα ἔγγραφα καὶ σημειώματα τοῦ ΙΣΤ'-ΙΗ' αἰῶνος ἐκ τοῦ Κώδικος τοῦ Ἱερακοῦ. ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ἐπετηρίδος τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου» 12 (1962) 137, 138.

1. Βλ. G. H e r i n g, Ökumenisches Patriarchat, ἔ.ἀ., σ. 254-256.

2. Βλ. Λεωνίδα Χ. Ζώη, Ἐκκλησιαστικὰ Ἐγγραφα. Διαθήκη Πορφυρίου Παλαιολόγου..., «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» ΚΓ'(1903), ἀρ. 37, 394.

3. Βλ. Α. Χ. Ζώη, Διαθήκη Πορφυρίου..., «Μεσαιωνικὰ Γράμματα 1(1931) 142-143.

4. Οὗτος ἦτο ὁ Giovanni Capello (1629-1633) τὸν ὁποῖον διεδέχθη μετὰ τὰς 20 Ἰανουαρίου 1633 ὁ Pietro Foscarini (1633-1636). Βλ. G. H e r i n g, Ökumenisches Patriarchat, ἔ.ἀ., σ. 193, ὑποσ. 77.

5. Ἀπὸ τὸ 1631 μέχρι τὸ 1646 Δόγης τῆς Ἐνετίας ἦτο ὁ Francesco Erizzo. Βλ. S. R o-

ποίαν, μεταξύ άλλων αναφέρονται και τὰ ἐξῆς: «... ὁ Πατριάρχης¹ κατόπιν τῶν συνομιλιῶν τὰς ὁποίας εἶχον μετ' αὐτοῦ, συνεπεῖα διαταγῆς τῆς Ὑμετ. Γαληνότητος, ἐρωτηθεὶς ἂν εἰς τὴν ἐπικράτειάν μας ὑπάρχουν διῶκταὶ του πολέμιοι, ἀπήντησεν ὅτι εἰς τὴν Ζάκυνθον διαμένει ἤδη εἰς ἕλλην ὀνόματι Πορφύριος, Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος, γεννηθεὶς ἐν Σερβία καὶ εἰς ἄλλος ὀνομαζόμενος Κουτούπης ὀπαδός του, γεννηθεὶς ἐν Ζακύνθῳ. Ἐπειδὴ πολὺ τὸν ἠνώχλησαν καὶ κατόπιν ἐγκατεστάθησαν εἰς Ζάκυνθον, ὁ Πατριάρχης παρακαλεῖ νὰ μὴ ἐπιτραπῆ ἢ ἀναχώρησις ἐκεῖθεν...»².

Μετὰ ταῦτα, ἐπὶ ὀλίγα ἔτη, δὲν ἔχομεν πληροφορίας περὶ τοῦ Πορφυρίου. Περὶ αὐτοῦ γίνεται λόγος ἐκ νέου εἰς γράμμα, τὸ ὁποῖον ἀπέστειλεν ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐνετὸς Βαῖλος³ πρὸς τὸν Δόγην τῆς Ἐνετίας τὴν 8ην Ὀκτωβρίου 1638. Ἐξ αὐτοῦ πληροφορούμεθα ὅτι ὁ πρῶην Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος Πορφύριος ὁμοῦ μετὰ τοῦ πρῶην Μητροπολίτου Δυρραχίου Ἱερεμίου, εὐρίσκοντο κατὰ τὸ διάστημα ἐκεῖνο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ μάλιστα ἀπετάθησαν εἰς τὴν πρεσβείαν τῆς Ἐνετίας, ζητοῦντες ἄδειαν διὰ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Ζάκυνθον. Συγκεκριμένως, ὁ ἐν λόγῳ Βαῖλος ἔγραφε: «... Δύο ἀρχιερεῖς Ἑλληνας, καταγόμενοι ἐκ Ζακύνθου, ἐξ ὧν ὁ εἰς πατριάρχης τῆς Ὁχρίδας καὶ ὁ ἄλλος ἀρχιεπίσκοπος τῶν Πατρῶν⁴, παρητήθησαν οἰκιοθελῶς καὶ ἀπετάθησαν εἰς τὴν πρεσβείαν ζητοῦντες τὴν ἄδειαν νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς Ζάκυνθον. Οὗτοι ὀνομάζονται Πορφύριος Παλαιολόγος καὶ Ἱερεμίας Λευκαδίτης καὶ δὲν ζητοῦν τιμὰς, ἀλλὰ θὰ παραμείνουν ὡς ἀπλοὶ ἱερωμένοι καλόγηροι εἰς τινὰ ἐκκλησίαν ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τῆς Ζακύνθου»⁵.

Ἐν τῷ ἀνωτέρῳ ἀποσπάσματι τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Βαῖλου παρατηρητέον τυγχάνει τοῦτο, ὅτι οἱ δύο ἱεράρχαι ἐδήλωσαν ὅτι «παρητήθησαν οἰκιο-

m a n i n, Storia documentata di Venezia, τ. 7, Venezia 1974 (ἔκδ. γ'), σ. 224 καὶ ἐξῆς. A n d r e a M o s t o, I Dogi di Venezia nella vita pubblica e privata, Milano 1960, σ. 371 καὶ ἐξῆς.

1. Ἦτοι ὁ Κύριλλος Λούκαρις.

2. Βλ. Κ ω ν σ τ. Δ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, Πατριαρχικά..., ἔ.ἀ., σ. 64-65.

3. Ἦτο ὁ Alvise Contarini (1636-1641).

4. Ἀναμφιβόλως ὁ Ἐνετὸς Βαῖλος σφάλλει θεωρῶν τὸν Ἱερεμίαν ἀρχιεπίσκοπον Πατρῶν, ἐνῶ οὗτος ἦτο, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶδομεν, μητροπολίτης Δυρραχίου. Ἐπίσης σημειωτέον ὅτι ὁ τελευταῖος οὗτος δὲν ἦτο «ἀρχιεπίσκοπος», ὡς ἔχουν τὰ διάφορα ἔγγραφα καὶ ὡς ἀναγράφει τὸν τίτλον τοῦτον καὶ ὁ Κ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ (Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 184, ὑποσ. 1), ἀλλὰ μητροπολίτης, διότι τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἔφερε μόνον ὁ ἐκάστοτε Ἀχρίδος, ἐνῶ οἱ ὑπ' αὐτὸν ἱεράρχαι ἐπιτιπολοῦντο μητροπολίται ἢ ἐπίσκοποι.

5. Βλ. Κ. Δ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας, σ. 184. Πρβλ. Σ ω τ η ρ ι ο υ Λ. Β α ρ ν α λ ῖ δ ο υ, Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος Ζωσιμάς..., ἔ.ἀ., σ. 73, ὑποσ. 36.

θελῶς» ἀπὸ τὰς ἔδρας αὐτῶν. Ἐλλείπει μαρτυριῶν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδειχθῇ ἐὰν τοῦτο ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν πραγματικότητα ἢ ἐὰν οὗτοι ἀπεμακρύνθησαν ἐκ τῶν ἐδρῶν αὐτῶν, εἴτε διὰ κανονικῆς πράξεως ὑπὸ τῆς συνόδου τῆς Ἀχρίδος, εἴτε ὑπὸ ἀντιπάλων τῶν κληρικῶν, ἐπιθυμούντων διὰ διαφόρων ἀθεμίτων μέσων νὰ καταλάβουν τὰς ἔδρας αὐτῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο σπάνιον τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Πάντως τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὑφ' οἰανδήποτε μορφήν καὶ ἐὰν ἀπεχώρησαν οὗτοι ἀπὸ τὴν Ἀχρίδα, τοῦτο ἀσφαλῶς πρέπει νὰ συνέβη τοῦλάχιστον 10 ἔτη ἐνωρίτερον τοῦ 1638, διότι ἤδη τὸ 1628 εὕρισκετο εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀχρίδος ὁ Ἰωάσαφ καὶ τὸ 1629 ὁ Ἀβραάμ¹.

Ἐν ἑτερον σημεῖον εἶναι ὅτι οἱ δύο κληρικοὶ ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Βαῖλον νὰ δοθῇ εἰς αὐτοὺς ἡ ἄδεια νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ὡς γνωρίζομεν ὅμως, ἀμφότεροι οἱ κληρικοὶ ἦσαν ἤδη ἐγκατεστημένοι ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ εἶχον ταξιδεύσει ἐκ τῆς νήσου ταύτης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶχον προφανῶς ἀποκρύψει ἀπὸ τὸν Βαῖλον.

Εἶναι ἄγνωστον πότε καὶ διὰ ποῖον λόγον οἱ δύο ἀνωτέρω κληρικοὶ μετέβησαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Γεννᾶται ἐντεῦθεν τὸ ἐρώτημα: Ἦλθον οὗτοι διὰ προσωπικοὺς λόγους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἢ ἐκλήθησαν ἀπὸ τοὺς Ἰησοῦϊτας διὰ νὰ ὑποστηρίξουν Κύριλλον Β' τὸν Κονταρῆν (τελευταία πατριαρχία 20 Ἰουνίου 1638 - τέλη Ἰουνίου 1639) εἰς τὸν ἐναντίον Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως (τελευταία πατριαρχία 5 Μαρτίου 1637-20 Ἰουνίου 1638) ἀγῶνα αὐτοῦ πρὸς κατάληψιν τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου; Ὡς γνωστόν, ἀκριβῶς κατὰ τὴν περίοδον κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Πορφύριος εὕρισκετο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, κατεβάλλετο ἐντονος προσπάθεια ἀπομακρύνσεως ἐκ νέου ἀπὸ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ διακειμένου ἐχθρικῶς μὲν πρὸς τοὺς Ρωμαιοκαθολικοὺς (ιδίως πρὸς τοὺς Ἰησοῦϊτας)², φίλα δὲ πρὸς τὸν προτεσταντισμὸν Κυρίλλου Λουκάρεως.

1. I. v. S n e g a r o v, Istorija..., τ. 2, Sofia 1932, σ. 196. A. L., Archiepiskopija Pervoj Justinijani Ohridskaja i eja Prosvetitelnoe vlijanie na junžih slavan, Bolgar i Serboj, Čtenija v Imperatorskom Obsčestve Istorii i Drevnostej Rossijskih pri Moskovskcm Univer-sitet. Provmemnoe Izdanie 1866 (Oktjabr-Dekabr), Kniga 4, Moskva 1866, III, Materijali Slavjanskje, σ. 62. A. N. M u r a v i e f, Snošenija Rossii po delam Čerkovnim, μέρος Β', S.P.B., 1860, σ. 51-52, 69, 159 κ.έ.

2. Βλ. F. P a v l o v i č, Patriarh Kirill Lukaris v borbe s jezuitami, «Duhovnaja Be-šeda», VIII (1859) 20-29, 252-267, 427-440, 545-557. Archiprêtre Pétroff, Le patriarche Cyrille Lucaris en lutte avec les jesuites, «Union Chrétienne. Revue Orthodoxe» 3(1861-1862)238-240, 253-255, 259-262, 290-293, 317-320. Χ ρ. Π α π α δ ο π ο ὕ λ ο υ, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας (62-1934), Ἀλεξάνδρεια 1935, σ. 675-678. Τ ο ὐ ἰ δ ἰ ο υ, Ὁ Κύριλλος Λούκαρις ὡς Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, «Θεολογία» 17(1939)

Τὴν ἀπομάκρυνσιν ἐπέδωκε Κύριλλος ὁ Κονταρῆς¹, ὑποβοηθούμενος καὶ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Λουκάρεως Ἰησουϊτῶν, ἵνα ἐν συνεχείᾳ καταλάβῃ αὐτὸς καὶ πάλιν τὴν ἀρχὴν. Τοῦτο ἐγένετο τὴν 20ὴν Ἰουνίου τοῦ 1638². Ἀσφαλῶς ὁ ἀνταγωνισμὸς αὐτὸς τῶν δύο παρατάξεων, ἦτοι τοῦ ὑπὸ τῶν προτεσταντῶν ὑποβοηθουμένων Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως καὶ τοῦ ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν ὑποστηριζομένου Κυρίλλου τοῦ Κονταρῆ δὲν ἦτο ἀνταγωνισμὸς ὑπὸ στενὴν ἔννοιαν ἐκλαμβανόμενος, ἀλλ', ὡς συνέβαινε πολλάκις, ὅπισθεν τούτου εὐρίσκοντο αἱ δύο μεγάλαι θρησκευτικαὶ δυνάμεις τῆς Δύσεως, ἦτοι ὁ Ρωμαιοκαθολικισμὸς καὶ ὁ Προτεσταντισμὸς, αἱ ὁποῖαι ἠγωνίζοντο διὰ νὰ προσεταιρισθοῦν Ὁρθοδόξους κληρικούς, ἵνα ἐν συνεχείᾳ μεταχειρισθοῦν αὐτοὺς πρὸς διάδοσιν τῶν οἰκείων αὐτῶν ἰδεῶν καὶ πεποιθήσεων μεταξὺ τῶν Ὁρθοδόξων. Τοῦτο δὲν θὰ προσεκόμεζεν εἰς τὰς δύο δυτικὰς ταύτας ἀντιπάλους θρησκευτικὰς δυνάμεις θρησκευτικὸν μόνον κέρδος, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ πολιτικόν, ἐὰν μάλιστα ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι συνεχίζετο τότε ἐν Εὐρώπῃ ὁ λεγόμενος Τριακονταετῆς Πόλεμος (1618-1648)³ καὶ διεξήγετο σφοδρὰ διπλωματικὴ διαμάχη μεταξὺ τῶν ἀντιπρο-

108-122. Κ. Δ. Μέρτζιου, Πατριαρχικά, ἔ.ἀ., σ. 39. Μ. Ι. Μανούσακας, Ἡ ἀνέκδοτος μυστικὴ ἀλληλογραφία τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως πρὸς τὸν Ἄγγλον πρεσβευτὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Sir Thomas Rowe (1625-1628), «Πεπραγμένα τοῦ Θ' Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου (Θεσσαλονίκη 12-19 Ἀπριλίου 1953)», τ. Β', Ἀθῆναι 1956, σ. 537 κ.έ. Πρβλ. Ἄπ. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Γ', Θεσσαλονίκη 1968, σ. 448-451. Α. Ν. Λεβεδεν, *Греческаја црков и римскиј католицизм. Из историје грчко-восточној цркви от падења Константинопоља, в 1453 году, до настојања времени*, «Bogoslovskij Vestnik (Moskovskaja Duhovnaja Akademija)», VIII (1899(11)) ἀρ. 1, 347-376, ἀρ. 2, σ. 505-543.

1. Περὶ αὐτοῦ βλ. G e o r g H o f m a n n, Griechische Patriarchen und römische Päpste. Untersuchungen und Texte. II 3. Patriarch Kyrillos Kontaris von Berrða, «Orientalia Christiana», XX-1, Num. 64 (1930) Τ ο ῦ ἰ δ ἰ ο υ, Neue Quellen zur inneren Kirchengeschichte des griechischen Osten in dritten Jahrzehnt des XVII. Jahrhunderts, «Revue des Études Byzantines» XI(1953)165-174. Πρβλ. Ι. Κ. Χασιώτη, Τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ ἡ Κρήτη μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Κυρίλλου Α' τοῦ Λουκάρεως. Ἀνέκδοτα γράμματα τοῦ Πατριάρχου Παρθενίου Α' (1639), «Θησαυρίσματα» 6(1969)201-236.

2. Πρβλ. Ἐμμ. Ι. Τσοουδεροῦ, Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Κύριλλος ὁ Λούκαρις, Ἀθῆναι 1939, σ. 21 κ.έ. Γεωργίου Ἰω. Ἀρβανιτιδίου, Κύριλλος ὁ Λούκαρις. Τὰ κατὰ τὸν θάνατον καὶ τὴν ταφὴν τοῦ ἀειμνήστου Πατριάρχου καὶ τινα τῶν πρὸ αὐτῶν γεγονότα, «Κύριλλος ὁ Λούκαρις (1572-1638)», Ἀθῆναι 1939, σ. 85-200. Βλ. ὡσαύτως V i c t o r S e m n o z, Les dernières années du Patriarche Cyrille Lucar, «Échos d'Orient» 6(1903) 97-107. Κ. Δ. Μέρτζιου, Αἱ τελευταῖαι ἡμέραι Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως ἐν τῇ ἀλληλογραφίᾳ τῶν Ἑνετῶν πρεσβευτῶν, «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν» 3(1940)102-113. Α. Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Γ', ἔ.ἀ., σ. 462-463.

3. Βλ. G e o r g e s P a g e s, La guerre de Trente ans, 1618-1648, Paris 1939.

σώπων τῶν δύο τούτων ἀντιμαχομένων πλευρῶν πρὸς πολιτικὴν ἐπικράτησιν ἐν Ἀνατολῇ¹. Ὁ ἀνταγωνισμὸς οὗτος συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ταλαιπωρηθῇ ἀρκετὰ ὁ Πατριαρχικὸς Θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἠθικῶς καὶ οἰκονομικῶς².

Ἐάν τώρα ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν πάντα τὰ ἀνωτέρω, εἶναι πολὺ πιθανὸν ὁ Πορφύριος, ὁ ὁποῖος ἦτο φιλενωτικὸς καὶ ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει ἐνεργὸν μέρος καὶ εἰς τὴν ἐναντίον τοῦ Λουκάρεως διοργανωθεῖσαν συνωμοσίαν κατὰ τὰ ἔτη 1631-1632, νὰ ἦλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ τὸν αὐτὸν καὶ πάλιν σκοπὸν, κληθεὶς ἀπὸ αὐτοὺς τούτους τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Λουκάρεως. Ὑπὸ τὴν ἄποψιν ταύτην ἐξεταζομένων τῶν πραγμάτων δὲν θὰ πρέπει νὰ διέλθουν ἀπαρατήρητα τὰ ἐξῆς σημεῖα: α) ὁ χρόνος τῆς παραμονῆς τοῦ Πορφυρίου, καὶ τοῦ πρώην μητροπολίτου Δυρραχίου Ἱερεμίου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἢ ὁποία συμπίπτει μὲ τὴν ἐκθρόνισιν Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως καὶ τὴν θανάτωσιν αὐτοῦ, καὶ β) αἱ ἐσφαλμέναι πληροφορίαι, τὰς ὁποίας πιθανῶς ἔδωσαν οὗτοι εἰς τὸν Ἑνετὸν Βαῖλον—ἐὰν βεβαίως δὲν κατενόησε οὗτος ταύτας ἐσφαλμένως—ὅταν ἀπετάθησαν εἰς τὴν πρεσβείαν διὰ νὰ ζητήσουν ἄδειαν ἐγκαταστάσεώς των εἰς τὴν Ζάκυνθον.

Ἐπιστροφὴ τοῦ πρώην Ἀχρίδος Πορφυρίου εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ θάνατος αὐτοῦ. Ἡ αἴτησις τοῦ Πορφυρίου καὶ τοῦ συνοδοιπόρου αὐτοῦ μητροπολίτου Δυρραχίου Ἱερεμίου

1. Ὁ Α. Βακαλόπουλος, ὁ ὁποῖος ἐπισταμένως ἐμελέτησε τὰ σχετικὰ ἐγγραφα τῆς ἐν λόγῳ περιόδου, χαρακτηριστικῶς λέγει τὰ ἐξῆς: «Θά ἦταν πολὺ ἀνιαρὸ καὶ ἀηδιαστικὸ νὰ ἐξιστορήσῃ κανεὶς διεξοδικὰ τὶς μηχανογραφίαι τῶν ἀντιπροσώπων τῶν μεγάλων δυνάμεων καὶ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, τὶς συσκέψεις μὲ τὰ ὄργανά τους, ἀσυνειδήτους ἀνωτέρους ὀρθοδόξους κληρικούς, τὸν φανατισμὸ καὶ τὴν ἀγριότητα σὲ βάρος τῶν ἀντιπάλων τους, τὶς ἐξαγορὰς συνειδήσεων, τὶς συνεχεῖς δωροδοκίαι τῶν ἰσχυρῶν Τούρκων καὶ τοῦ σουλτάνου μὲ ἀποτέλεσμα τὸ ἀνεβοκατέβασμα τῶν πατριαρχῶν, τὶς ἀλλεπάλληλες ἐξώσεις τοῦ Λούκαρι γιὰ δευτέρα, τρίτη καὶ τετάρτη φορά μέσα σὲ λίγα χρόνια καὶ τὴν τρομακτικὴν αὔξησιν τοῦ πατριαρχικοῦ χρέους», βλ. Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Γ', ἐ.ἀ., σ. 459. Πρβλ. Νικολάου Β. Τωμαδάκη, Λουκάρεια Α'. Νεόφυτος Γ' Κρῆς Οἰκουμηνικὸς Πατριάρχης (1636-1637), ὁ ἀπὸ Ἡρακλείας (Φεβρουάριος 1622-Ἰούνιος 1636). Φίλος καὶ ὀπαδὸς Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν» ΜΑ' (1974)153-155, καὶ 163, ὑποσ. 2. Μ. Ι. Μανούσακα, Ἡ ἀνέκδοτος μυστικὴ ἀλληλογραφία τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως..., ἐ.ἀ., σ. 537. Ἰωάν. Ε. Ἀναστασίου, Μητροφάνης Κριτόπουλος, Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ἀπὸ τὴν Βέροια εἰς τὸν τόμον «Πνευματικοὶ ἄνδρες τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν», Θεσσαλονίκη 1972, σ. 84.

2. Πρβλ. Ἀδαμαντίου Ν. Διαμαντοπούλου, Κύριλλος Λούκαρις ὁ Κρῆς. Ὁ μέγας Οἰκουμηνικὸς Πατριάρχης τοῦ ΙΖ' αἰῶνος (1620-1638), «Κύριλλος ὁ Λούκαρις (1572-1638)», ἐ.ἀ., σ. 24. Νικολάου Β. Τωμαδάκη, Λουκάρεια Α' ἐ.ἀ., σ. 153-155.

νά ἐγκατασταθοῦν καὶ πάλιν εἰς τὴν Ζάκυνθον, ἐγένετο δεκτὴ διὰ ψηφίσματος τῆς Γερουσίας τῆς 25ης Αὐγούστου 1640, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπετράπη ὡσαύτως εἰς αὐτοὺς ἡ εἰσοδὸς τῶν εἰς τὴν Μονὴν τῆς Παναγίας (Κυρίας) τῶν Ἀγγέλων¹. Κατόπιν τούτου ἀμφότεροι ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν ἐν λόγῳ μονήν². Πληροφορίας περὶ αὐτῶν λαμβάνομεν ἐκ νεωτέρας διαθήκης τοῦ Πορφυρίου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 30 Σεπτεμβρίου 1643. Ἐξ αὐτῆς μανθάνομεν ὅτι ὁ Πορφύριος, ἀσθενήσας καὶ πάλιν, ἐζήτησε νὰ συντάξῃ τὴν ἐν λόγῳ διαθήκην εὐρισκόμενος εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Θεοδωρῆ Σταυράκη³, καὶ ὅτι τὴν νύκτα τῆς 12ης πρὸς τὴν 13ην Μαρτίου τοῦ ἰδίου ἔτους, εὐρισκόμενος εἰς τὴν Μονὴν τῆς Κυρίας τῶν Ἀγγέλων, εἰσηλθὼν κλέπται καὶ ἤρπασαν ὅ,τι εἶχεν, ἤτοι «ρηλία, τσεκίγια, ροῦχα» κ.ἄ. Παρ' ὅλα ταῦτα ὅ,τι τοῦ εἶχεν ἀπομείνει, καὶ τὸ ὅποιον εὐρίσκετο εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ προμνημονευθέντος Θ. Σταυράκη, τὸ ἐγκατέλειπεν εἰς τὸν μητροπολίτην Δυρραχίου Ἱερεμίαν, ὁ ὁποῖος εἶχε συμπαρασταθῆ καὶ περιποιηθῆ αὐτόν⁴. Ἐπίσης συγχωρήσας, ὡς φαίνεται, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Χριστόδουλον, ἐκληροδοτεῖ καὶ εἰς αὐτὸν ἀντικείμενά τινα. Τελευταία του δὲ ἐπιθυμία ἦτο νὰ ταφῆ «στὴν κυρίαν τὴν μιρακολόζα» ὅπισθεν τοῦ ἁγίου βήματος⁵.

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος πρῶν Ἀχρίδος Πορφύριος Παλαιολόγος ἀπέθανεν ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν σύνταξιν τῆς ἀνωτέρω διαθήκης του. Τοῦτο πληροφοροῦμεθα ἐκ σημειώσεως, γραφείσης ἐν τῷ περιθωρίῳ τῆς διαθήκης αὐτοῦ, ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἐξῆς: «1643 Ὀκτωβρίου 4. ἀπέθανεν ὁ ἀντικρυς κυρ-. Πορφύριος καὶ ἐπουμπλικαρίσθη⁶ ἡ ἀντικρὺς του διαθήκη εἰς τὸν ναὸν τῆς κυρίας Θεοτόκου τῆς μιρακολόζας, ἀφόντις τὸν ἀποψάλλανε οἱ ἱερεῖς»⁷.

1. Βλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας, ἔ.ἄ., σ. 184, ὑποσ. 2.

2. Εἶναι γνωστὸν, ὅτι οὗτοι διέμενον ἤδη εἰς τὴν Μονὴν ταύτην τὴν 10ην Μαΐου τοῦ 1641. Βλ. Ντίνου Κονόμου, Ἐκκλησίες καὶ μοναστήρια στὴ Ζάκυνθο, Ἀθήνα 1967, σ. 77.

3. Σημειωτέον ὅτι ὁ Πορφύριος συνεδέετο μὲ τὸν Θεοδωρῆ Σταυράκη καὶ συχνάκις διέμενεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. Ἐκεῖ εἶχε κάμει καὶ τὴν πρώτην διαθήκην του τὴν 20ὴν Ἰουνίου 1627. Βλ. Α. Χ. Ζώη, Ἐκκλησιαστικά Ἐγγράφα..., «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» ΚΓ' (1903), ἀρ. 37, 394.

4. Ὁ Α. Χ. Ζώης σημειώνει ὅτι ἐσώζετο ἐν Ζακύνθῳ καὶ διαθήκη τοῦ πρῶν μητροπολίτου Δυρραχίου Ἱερεμίου Λευκαδίτου, ὑπὸ ἡμερομ. 12 Μαΐου 1644, ἐκ τῆς ὁποίας γίνεται γνωστὸν ὅτι τὸ κατὰ κόσμον ὄνομα αὐτοῦ ἦτο Εὐστάθιος. Βλ. Διαθήκη Πορφυρίου, «Μεσαιωνικά Γράμματα» 1(1931) 144, ὑποσ. 2.

5. Βλ. Α. Χ. Ζώη, Διαθήκη Πορφυρίου, ἔ.ἄ., σ. 143-145. Τὴν ἀναδημοσιεύομεν, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνωτέρω ἐκδόσεως, εἰς τὸ «Παράρτημα Ἐγγράφων», ἔγγραφον 5,

6. Ἀπὸ τὸ ἰταλικὸν ρῆμα *pubblicare*, ἤτοι «δημοσιεύω».

7. Βλ. Α. Χ. Ζώη, Διαθήκη Πορφυρίου, ἔ.ἄ., σ. 145. Βιογραφικά τινα, γνωστά, περὶ τοῦ Πορφυρίου βλ. I v. S n e g a r o v, Istorija, ἔ.ἄ., σ. 95-96, 196. Α.-Ρ. Ρέ-

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

I

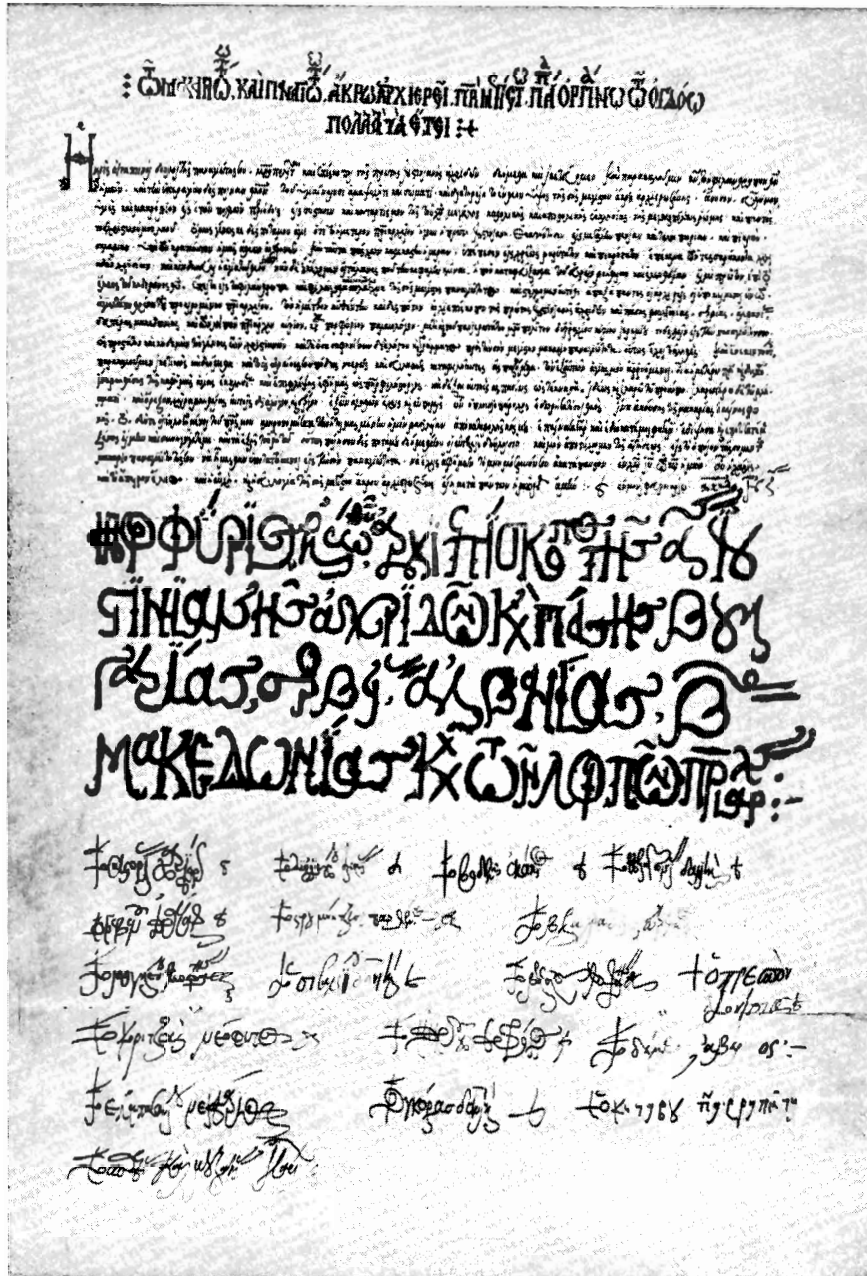
Γράμμα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος Πορφυρίου καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἱεραρχῶν, ἀποσταλὲν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1624 πρὸς τὸν Πάπαν Οὐρβανὸν τὸν Η΄. Πρωτόγραφον. Εὐρίσκεται εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ, εἰς τὸν Κώδικα Barber. Gr. 596. Τὸ κείμενον (βλ. εἰκ. 1) ἄνευ τῶν ὑπογραφῶν τῶν ἱεραρχῶν, ἐξέδωκεν ὁ G. H o f m a n n, Byzantinische Bischöfe und Rom. Kleine Hinweise auf Quellenschriften des XVII. Jahrhunderts, «Orientalia Christiana», Vol. XXII-3, Num. 70 (1931)134-136.

*Τῶ μακαριωτάτῳ καὶ παναγιωτάτῳ ἄκρῳ ἀρχιερεῖ, π(α)ρὶ μεγίστῳ,
Πάπα Ὁρπάνῳ τῶ ὀγδόῳ πολλὰ τὰ ἔτει.*

Ἡμεῖς οἱ ταπεινοὶ δούλοι τῆς παναγιότητος σου, μ(η)ροπολίται καὶ ἐπίσκοποι τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀχρίδων, δεόμεθα καὶ ἱκετεύομεν καὶ παρακαλοῦμεν κ(ύριον) τὸν φιλόανθρωπον Θε(εὸ)ν ἡμῶν, καὶ τὴν ὑπεραγίαν δέσποιναν Θε(εοτό)-κον τοῦ ὑγιαίνειν σε ἅμα ψυχῇ τε καὶ σώματι, καὶ διατηρεῖν τὸ ἔνθεον ὕψος τῆς σῆς μεγίστου ἄκρου ἀρχιερωσύνης ἄνοσον, εὐθυμον, ὑγιὲς καὶ μακρόβιον εἰς ἑτῶν πολλῶν περιόδους, εἰς σύστασιν καὶ καταρτισμὸν τῆς τοῦ Χ(ριστο)ῦ μεγάλης καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας τῆς μεγαλοπόλεως Ῥώμης καὶ παντός τοῦ χριστωνόμου λαοῦ. Ὅμως γίνωσκε, δέσποτά μου ἄγιε, ὅτι τὸ ἡμέτερον π(α)ριαρχεῖον, ἦγον ἢ Πρώτη Ἰουστινιανῆ, ἐκατήντησεν εἰς μεγάλην πενίαν καὶ τλαιπωρίαν καὶ πικρὰν σκλαβίαν ὑπὸ τῶν κρατούντων ἡμᾶς ἀθῶν ἀγαρηνῶν καὶ ταῦτα πάσῃων καθεκάστην ἡμέραν, ὑπέπεσεν εἰς χρέως βαρύντατον καὶ πικρότατον ἐπέκεινα τῶν τεσσαράκοντα χιλιάδων χρυσίων καὶ κινδυνεύει ἢ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία. Νῦν δὲ οὐκ ἔχομεν οἱ τάλανες ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει ἢ ποῦ καταφεύξασθαι τοῦ εὐρεῖν βοήθειαν καὶ ἐλευθερίαν εἰ μὴ πρῶτον ἐπὶ τὸ ἔλεος τοῦ κηδεμόνος Θε(εο)ῦ, ἔπειτα εἰς τὰ φιλόανθρωπα καὶ φιλάγαθα καὶ ἐλεήμονα σπλάγχνα τῆς σῆς μεγίστης παναγιότητος· καὶ στέλλομεν αὐτόθι ἅπαξ ἅπαντες οἱ ἀρχιερεῖς οἱ ὑποκείμενοι ἐν τῶ ἀγιοτάτῳ θρόνῳ τοῦ προειρημένου π(α)ριαρχεῖου, τὸν ἡμέτερον αὐθέντην καὶ δεσπότην ἀρχιεπίσκοπον τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀχρίδων καὶ πάσης Βουλγαρίας, Σερβίας, Ἀλβανίας, Λευτέρας Μακεδωνίας καὶ τῶν λοιπῶν π(α)ριάρχην κύριον κύριον Πορφύριον Παλαιολόγον μετὰ καὶ τοῦ πανιερωτάτου μ(η)ροπολίτου Λυρραχίου κυρίου Ἱερεμίου, τοῦ ἐλθεῖν εἰς τὴν παναγιώτην σου ὡς προστάτην καὶ κηδεμὸν τοῦ γέ-

c h a y r e, L'archevêché d'Ochrida de 1394 à 1767. A propos d'un ouvrage récent, «Échos d'Orient» 35(1936)292-293. T o ὕ ἰ δ ἰ ο υ, Les archevêques d'Ochrida et leurs relations avec l'Occident à la fin du XVIe siècle et au début du XVIIe, «Échos d'Orient» 36(1937) 438.

1. Περὶ τῆς «Πρώτης Ἰουστινιανῆς» βλ. καὶ τὸ προσφάτως ἐκδοθὲν ἄρθρον τοῦ G. P r i n z i n g, Entstehung und Rezeption der Justiniana Prima-Theorie im Mittelalter, «Byzantinobulgarica», V (Éditions de l'Académie Bulgare des Sciences), Sofia 1978, σ. 269-287.



Εἰκ. 1. Γράμμα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀρχίδου Πορφυρίου Παλαιολόγου καὶ τῶν ἐπ' αὐτὸν ἱεραρχῶν, ἀποσταλὲν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1624 πρὸς τὸν Πάπαν Οὐρβανὸν Η΄ (Βιβλιοθήκη Βατικανοῦ, Κώδιξ Barber. gr. 569)

ρους τῶν χριστιανῶν¹. καὶ τὰ ὅσα σαφηνίσουν διὰ λόγον καὶ γράμματος πρὸς τὴν σὴν μεγίστην μακαριοπαναγιώτητα, οὕτως ἔχει τὸ ἀληθές. Καὶ ἔνεκεν τούτου παρακαλοῦμεν ἱκετικῶς καὶ δεόμεθα καὶ τοὺς ὠραίους σου πόδας νοερώς καὶ εὐλαβῶς καταριλοῦντες ἀσπασόμεθα, τὸν ἐξ αὐτῶν ἀγιασμόν ἀρροδόμενοι, οἷα ἡμετέρῳ π(ατ)ρὶ καὶ δεσπότη, ἵνα βοηθήσης τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγίας ἐκκλησίας, καὶ ἐπιβλέψης ἐφ' ἡμᾶς ὡς π(ατ)ῆρ φιλόστοργος· καὶ δέξαι αὐτοὺς ἀσπασίως ὡς τέκνα σὰ ἰδέως καὶ ἰλαρῶ τῶ προσώπῳ, ἰλαρωτέρῳ δὲ τῶ βλέμματι· καὶ ὄρεξον χεῖρα βοηθείας αὐτοῖς διὰ λόγον καὶ ἔργον, ἐξ ὧν ἀγαθῶν ἔχεις καὶ εὐπορεῖς, ὧν ὁ πλουσιοπάροχος ἐδωρήσατό σοι Θεός, ἵνα ἀκούσης τῆς μακαρίας ἐκείνης φωνῆς, τὸ δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ π(ατ)ῆρός μου κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ἐπέινασα γὰρ καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα καὶ ἐποτίσατέ με, ξένος εἶμην καὶ συνηγάγατέ με· καὶ τὰ ἐξῆς τοῦ ρητοῦ. Οὕτως ποιήσον, δέσποτά μου, δεόμεθά σου οἱ εὐτελεῖς δοῦλοι σου, καὶ μὴν ἀποτύχωμεν τῆς αἰτήσεως, εἰς τὸ ὅποιον τάσσομεν τῆς μακαριοπαναγιώτητός σου νὰ ἡμεσθαι ὑποταττόμενοι εἰς τὴν σὴν παναγιώτητα. νὰ ἔχεις ἀφ' ἡμῶν τὸ μνημόσυνόν σου ἀκατάπανστον ἐν Χ(ριστ)ῶ Ἰ(ησοῦ) τῶ κ(υρί)ῳ ἡμῶν, οὗ ἡ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος, καὶ ἡ εὐχὴ καὶ ἡ εὐλογία τῆς σῆς μεγίστου ἄκρου ἀρχιερωσύνης εἶη μετὰ πάντων ἡμῶν· ἀμήν. Ἐν μηνὶ φεβρουαρίῳ ἀχκδ' ἰν(δικτιῶν)ος ζης.

Πορφύριος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος τῆς αἰς Ἰουστινιανῆς Ἀχριδῶν καὶ πάσης Βουλγαρίας, Σερβίας, Ἀλβανίας, βας Μακεδωνίας καὶ τῶν λοιπῶν π(ατ)ριάρχης.²

ὁ Καστορίας Χαρίτων, ὁ Δυρραχίου Ἰερεμίας, ὁ Βοδενῶν Ἀκάκιος, ὁ Πελαγονίας Δανιήλ, ὁ Γρεβενῶν Ἰωάσαφ, ὁ Στρονμνήτζις Παρθένιος, ὁ Βελαγρῶδων Παρθένιος, ὁ Μογλενοῦ Θεοφάνης, ὁ Σισανίου Δανιήλ, ὁ Βελεσσοῦ Θεοφάνης, ὁ Πρεσπὸν Διονίστιος, ὁ Κοριτζᾶς Νεόφυτος, ὁ (Μολισχοῦ) Σωφρόνιος³,

1. Περί τῆς ἐκφράσεως: «τὸ γένος τῶν χριστιανῶν» βλ. G. von Grunebaum, *L'Islam médiéval* (trad. franç.), Paris 1962, σ. 41-74, πρβλ. Asterios Argyriou, *Remarques sur quelques listes grecques enumerant les heresies latines*, «Byzantinische Forschungen IV(1972)9, ὑποσημ. 2.

2. Ὁ Πορφύριος ὑπογράφει διὰ πρασίνης μελάνης.

3. Ἡ ὄνομασία τῆς ἐπισκοπῆς εἶναι δυσανάγνωστος. Ὁ A. P. Réchaigre συμμεριζόμενος καὶ τὴν γνώμην τοῦ P. Laurent γράφει ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ἐπισκοπῆς Μόκρας (βλ. *L'Archevêché d'Ochrida de 1394 à 1767*, «Échos d'Orient» 35, 1936, 315). Καθ' ἡμᾶς πρόκειται μᾶλλον περὶ τῆς ἐπισκοπῆς Μολισχοῦ διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους: α) διότι τὰ γράμματα εἶναι περισσότερα τῶν ἑξ, β) διότι τὸ εἰς τὸ τέλος τῆς λέξεως εὐρισκόμενον σύμπλεγμα γραμμάτων εἶναι κατὰ μεγάλην πιθανότητα «χου», καὶ γ) διότι ἐξ ὧν εἶναι γνωστὸν ἡ ἐπισκοπὴ Μόκρας δὲν συναντᾶται μόνη τῆς εἰς τὰ διάφορα ἔγγραφα, ἀλλὰ ὁμοῦ μετὰ τῆς ἐπισκοπῆς Γκόρας· ἐνῶ ἀντιθέτως συναντᾶται μόνη τῆς ἡ ἐπισκοπὴ Γκόρας καὶ τοῦτο διότι ἐνίοτε οἱ ἐπίσκοποι αὐτῆς ὑπέγραφον ὡς «ὁ Γκόρας» παραλείποντες τὸ «Μό-

ὁ Δέμβρις Ἀβέρκιος, ὁ Ἐλμπασιανίου Νεκτάριος, ὁ Γκόρας Δανιήλ, ὁ Κη-
τσάβου.....¹, ὁ Σπαθίας καὶ Μουζακίας Ἰλαρίων.

ἽΟπισθεν τοῦ γράμματος εἶναι γεγραμμένα τὰ ἐξῆς:

*Τῶ μακαριωτάτω, καὶ παναγιωτάτω ἄκρω ἀρχιερεῖ π(ατ)ρὶ μερίστω πάπα
Οὐρβάνω τω ὀγδόω ὀγιῶς, ἀξίως καὶ εὐλαβῶς ἐγχειρισθείη· ἐκ πρώτης Ἰου-
στινιανῆς Ἀχριδῶν εἰς τὴν μεγαλόπολιν Ρώμην*².

2

Γράμμα τοῦ Πάπα Ρώμης Οὐρβανοῦ τοῦ Η΄ ἀποσταλὲν πρὸς τοὺς ἱεράρχας τῆς Ἀρ-
χιεπισκοπῆς Ἀχρίδος τὴν 28ην Σεπτεμβρίου 1624. Ἀντίγραφον. Εὐρίσκεται εἰς τὸ Ἀρ-
χεῖον τοῦ Βατικανοῦ, Epistolae ad Principes, vol. 38, fol. 343r-345r (παλαιὰ ἀρίθμησις fol.
672r-674r). Τὸ γράμμα ἐξέδωσε τὸ πρῶτον ὁ A. T h e i n e r, Vetera monumenta slavo-
rum meridionalium historiam illustranda, vol. II, Zagrabiae 1875, σ. 123, ἔγγρ. CLV· ἐπίσης ὁ
C i r i l l o K o r o l e v s k i j, La missione grecocattolica della Cimarra nell'Epipro nei
secoli XVI-XVII, «Bessarione», Anno XVII, Fasc. 1(Fasc. 123), 1913, σ. 194-196, ἔγγρ. XLVII.

*Venerabilibus fratribus Porphirio Palaeologo Patriarchae Primae Justi-
niane Ocriidae, caeterisque ei subiectis Archiepiscopis et Episcopis Bulgariae,
Serviae, Albaniae, et ulterioris Macedoniae. Urbanus PP. VIII.*

Venerabiles fratres salutem (et Apostolicam Benedictionem).

*Graecia sapientium genitrix, et disciplinarum magistra, cum dominaretur
in mortalium animis petentium e Graecis voluminibus arcana scientiarum, visa
quondam est gloria generis humani et gaudium universae terrae. At enim discor-
diarum parens, cuius triumphis sunt humanae calamitates, ex uberrimo illo sa-
pientiae et laudis proventu pestiferam collegit tandem segetem superbiae et im-
pietatis. Quae igitur provincia sibi videbatur caeteras nationes ingenii gloria su-*

κρας» χάριν συντομίας. Π. χ. εἰς γράμμα τῆς 6ης Μαρτίου τοῦ 1631 ὑπάρχει ἡ ὑπογραφή
«ὁ Γκόρας καὶ Μόκρας Καλλίστρατος» (βλ. A. N. M u r a v i e v, Snošenija Roccii s
Vostokom po delam cerkovnim, μέρος Β΄, S.P.B. 1860, σ. 160. Πρβλ. I. S n e g a r o v, I-
storija..., ἔ.ἀ., σ. 217), ἐνῶ εἰς τὸ προμνημονευθὲν πρὸς τὸν Πάπαν γράμμα τῶν ἱεραρχῶν
Ἀχρίδος (Φεβρουάριος 1624) ὁ Δανιήλ ὑπογράφει μόνον ὡς «ὁ Γκόρας». (ἼΑλλα παραδεί-
γματα βλ. ἐν H. G e l z e r, Der Patriarchat von Achrida. Geschichte und Urkunden, Leip-
zig 1902, σ. 48, σειρὰ 19, σ. 55, σειρὰ 18 καὶ 30). Ἐκτὸς τούτου δὲν θὰ πρέπει νὰ περάσῃ
ἀπαρατήρητον, ὅτι εἰς γράμμα τῆς 6ης Μαρτίου 1631 ὡς ἐπίσκοπος Μολισχοῦ ὑπογράφει
Σωφρόνιος τις (βλ. A. N. M u r a v i e v, Snošenija..., ἔ.ἀ., σ. 160), ὁ ὁποῖος κατὰ πᾶ-
σαν πιθανότητα ἦτο ὁ ἴδιος, ὁ ὁποῖος ὑπέγραψε καὶ εἰς τὸ πρὸς τὸν Πάπαν γράμμα τῶν
ἱεραρχῶν Ἀχρίδος.

1. Ὁ A. - P. P é c h a y r e ἐδιάβασε «Σεραπίων» (βλ. L. Ἀrchevêché d'Ochrida...,
ἔ.ἀ., σ. 309). Αἱ ἀμφιβολαὶ ἐν τούτοις ὡς πρὸς τὸ ὄνομα τοῦτο παραμένουν.

2. Σημειωτέον, ὅτι τῆς ἀνωτέρω ἐπιστολῆς διετηρήσαμεν τὴν ὀρθογραφίαν καὶ τὴν
σύνταξιν.

peresse, et contumaces postea spiritus nutriens, in caelum conscendere et super astra exaltare solium suum tentavit, dum aliquando Pontificiam auctoritatem tanquam divinae voluntatis interpretem et orthodoxae fidei magistram noluit audire. Justa autem indignatione exardescens ultionum Dominus, eam iis ornamentis spoliavit, quibus ipsa abutebatur ad superbiam. Princeps provinciarum facta est sub tributo barbaricae tyrannidis, repletae sunt domus eius draconibus, et quae dereliquit fontem aquae vitae e vulneribus Crucifixi Domini in Romana Ecclesia manantem, de furore Omnipotentis bibens, facta est spectaculum infelicitatis humanae. Nos ideo simul ac ad hanc terrarum speculam, Spiritu Sancto deducente, pervenimus, Apostolicae sollicitudinis oculos coniecimus in regiones vestras, in quibus Traciae crudelitatis immanitatem furere lamentamini, Venerabiles Fratres. Cum autem animarum istarum salutem sitiremus, visae sunt perspectae populorum istorum misteriae acetum Nobis offerre cum felle mixtum. Neque enim voluntati par adest facultas, et istarum Ecclesiarum iniurias dolere potius possumus quam prohibere. Affulsit tandem beata aliqua spes in litteris Fraternitatum Vestrarum, cum Patriarcha tot provinciarum adhuc Christianae Religionis sanctuarium profectus sit, nomine tot Praesulum debitum obedientiae tributum Nobis persolvens, qua Petri Successorem et Christi Vicarium agnovit. Videmus enim quot animarum millia ad Catholicae Ecclesiae gremium reducere possitis, Antistites galea salutis armati. Proin speramus fore, ut si corde sincero et fide non ficta Pontificae auctoritati obsequium defertis, excutiat tandem iugum captivitatis vestrae Deus ille, qui non obliviscitur misereri, et, cum terribilis sit apud Reges terrae, servientem Israellem ex Aegyptiorum ergastulis eduxit. Disrumpit iam, tumultuante Oriente, spiritus Aegypti in visceribus Othomanici imperii; stulti facti sunt principes Byzantii, emarcuerunt principes Asiae, Dominus ipse misertus tandem haereditatis suae videtur miscere in eis spiritum vertiginis, qui assidue concutiat laborantem mole sua Turcicae tyrannidis compagem. O Bellator omnipotens, qui ad montem Vaticanum perduxisti triumphatores orbis terrarum, Beatissimo Apostolorum Principi hic quiescenti subactos, operare pacem in regionibus nostris, fac coeant in foedere Reges potentissimi fortissimaeque nationes, ne Graecanicae provinciae frustra in tanta rerum opportunitate Romani Pontificis open implorasse dicantur. Vota certe in hac civitate sancta Dei nuncupantur pro Fraternitatum Vestrarum salute et provinciarum istarum felicitate. Vos autem sacrificiis supplicationibusque assidue pacem Omnipotentis exposcite, ut eam, quam cupimus, open afflictis rebus vestris afferre possimus. Nunc autem complectimur vos omnes brachiis Apostolicae charitatis, quorum egestatem beneficentia levaremus, nisi ecclesiasticas opes quotidie pericula Italiae et Germaniae bella exhaurirent. Redeuntes autem istuc, Venerabiles Fratres Porphyrius Patriarcha et Hieremias Metropolita testabuntur se a Nobis peramanter exceptos libenterque auditos Pontificae charitatis fructibus omnino non caruisse. Apo-

stolicam Benedictionem Fraternitatibus Vestris necnon Ecclesiis populisque Catholicis intimo cordis affectu impartimur, Deumque rogabinus, ut illustri aliqua felicitate doceat provincias istas, quam gratum caelo acciderit hoc obedientiae sacrificium, quod nuper, divino numine instincti, Graeci Antistites Romano Pontifici obtulistis.

Datum Romae, apud Sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die XXVIII Septembris MDCXXIII Pontificatus Nostri anno primo.

3

Διαθήκη τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος Πορφυρίου Παλαιολόγου, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν οὗτος τὴν 20ὴν Ἰουνίου 1627. Ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Λεωνίδα Χ. Ζῶη, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» ΚΓ'(1903), ἀρ. 37, 394-395.

Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι ἀμήν, ἔτει ἀπὸ τῆς αὐτοῦ γεννήσεως 1627 ἰουνίου 20, εἰς τὸν αἰγιαλὸν τῆς πόλεως καὶ νήσου Ζακύνθου, εἰς τὸν οἶκον τοῦ σ. Θεοδωρῆ Σταυράκη κάτοικος ἐγὼ ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς ἀ'. Ἰουστινιανῆς Ἀχρῶν Πορφυρίου Παλαιολόγος ἐκ πόλεως.....¹ εὐρισκόμενος, ἐν ἀσθενείᾳ δεινῆ περιπεσὼν καὶ κλήνης καὶ κοιτάμενος καὶ φοβιζόμενος τὸ πικρὸν καὶ ἄωρον τοῦ θανάτου μυστήριον, χάριτι Χριστοῦ σφῶς μὲν ἔχων τὰς φρένας καὶ τὸν νοῦν ὑγιεῶς ἠθέλησα νὰ ποιήσω τὴν παροῦσάν μου διαθήκην μὲ τὸ ἰδίόν μου χέρι, ἣ ὁποία θέλω νὰ ἦγε καὶ νὰ διαμένη διὰ πρώτη μου καὶ ὑστερῆ μου διόρθωσις. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπαφῆρω πᾶσι τοῖς ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς ἀδελφοῖς τὴν ἀγάπην καὶ τελείαν συγχώρησιν εἰθ' οὕτως καὶ ἐγὼ ἐκ τούτων ταύτην ζητῶ τοῦ λαβεῖν, ἔτι θέλω καὶ ὀρίζω, ὅτι ἂν μου ἔλθῃ θάνατος, ἀφῆρω νὰ κηδεύσουν τὸ ταπεινὸν καὶ πηλινόν μου σῶμα εἰς τὸν Ἐσταυρωμένον², τὸ μετόχιον τοῦ ἀγίου Σάββα, ἔξω ἀπὸ τὸ ἅγιον βῆμα· ἔτι ἀφῆρω τοῦ ὀσιωτάτου μητροπολίτου Ἀυρραχίου κυρίου Ἱερεμίου Λευκαδίτου διὰ τὴν ψυχὴν μου καὶ διὰ συντροφίαν καὶ δούλευσιν ὅποῦ ἐγνώρισα ἀπὸ λόγον του ὅ,τι καὶ ἂν μου εὐρίσκεται, ἤγουν ροῦχά μου, ἱερά μου καὶ ἀρχιερατικά μου, χαρτία μου καὶ ριάλια τετρακόσια, ἧτοι 400, ὅποῦ εἰς τὸ παρόν μου εὐρίσκονται, νὰ τὰ ἔχῃ διὰ τὴν ψυχὴν μου καὶ διὰ ψυχικῆς πρὸς μετῴτου, ὅτι ὁ αὐτὸς μητροπολίτης νὰ δώσῃ ἀπὸ ταῦτα εἰς τὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὁρους δέκα σαρανταλείτουργα³ διὰ τὴν ψυχὴν μου καὶ νὰ τὰ δώσῃ εἰς ὅποια

1. Ἐλλείπει τὸ ὄνομα τῆς πόλεως.

2. Ναός (καὶ ἄλλοτε μονή) ὀλίγον μακρὰν τοῦ Β ἄκρου τῆς πόλεως εὐρισκόμενος. Ἐκτίσθη τὸ 1579 ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Χρυσολουρᾶ. Ὁ ναὸς ἐτιμᾶτο καὶ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Σάββα. Βλ. Λ ε ω ν ῖ δ ο υ Χ. Ζ ὶ η, Λεξικὸν ἱστορικὸν καὶ λαογραφικὸν Ζακύνθου, τ. Α' (Ἱστορικὸν-Βιογραφικόν), Ἀθῆναι 1963, σ. 204.

3. Σαρανταλείτουργον. Αἱ κατόπιν προσφορᾶς τῶν πιστῶν, καὶ τῆ ἐπιθυμία αὐτῶν, τελούμεναι τεσσαράκοντα συνεχεῖς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ λειτουργίαι ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς κεκοιμημένου τινὸς συγγενοῦς αὐτῶν. Περί αὐτοῦ βλ. Γ ε ω ρ γ. Κ. Σ π υ ρ ῖ δ ἄ-

μοναστήρια τοῦ ἤθελαν φανισθῆ τοῦ ἄνωθεν μητροπολίτου· ἀκόμη ξεκαθαρίζω, ὅτι ἐπειδὴ καὶ ἔχω δοσμένα τοῦ ἀδελφοῦ μου, τοῦ μρ¹ Χριστοδοῦλου, εἰς δύο βολές ριάλια χίλια ἑκατόν, ἤτοι 1100, διὰ τὰ ὅποια θέλω ὅτι, ἂν καλῶς ἔλθῃ καὶ θελήσῃ νὰ τελειώσω τὸν γάμον, ὅπου ἐποιήσαμεν μὲ τὴν θυγατέρα τοῦ μρ Θεοχάρη Θεοδόση, νὰ τὰ ἔχῃ καὶ νὰ ἀγροικιέται διὰ μερικὸν του, ὡς καθὼς τοῦ τὰ ἔταξα καὶ εἰς τὴν ἀρέσκειά του καὶ νὰ μὴν ἤθελεν ἐναντιωθῆ τινὰς τὸν ἄνωθεν μητροπολίτην εἰς τὰ ὅσα τοῦ ἄφησα διὰ τὴν ψυχὴν μου, μήτε ὁ ἀδελφός μου, μήτε ἄλλος τινάς. Καὶ οὕτως ἐτελείωσα τὴν παροῦσάν μου στατικὴ διαθήκην, ἣ ὅποια θέλω νὰ ἔχῃ τὸ στερεὸν καὶ βέβαιον καὶ ἀρραγὲς καὶ νὰ ἀγροικᾶται πρώτη καὶ ὕστερή μου διόρθωσις, κατέμπροσθεν τῶν ἐλλαβεστάτων καὶ ἀξιοπίστων μαρτύρων, οἱ ὅποιοι θέλουν ὑπογράψῃ ὁ ἐλλαβεστάτος ἐν ἱεροῦσι παπᾶς κ. Ἀντώνιος Μαντινέος καὶ ὁ παπᾶς κ. Ἀνδρέας Παρίσης καὶ ὁ ἐν ἱερομονάχοις παπᾶς Μελέτιος Σαββαΐτης καὶ ὁ παπᾶς κ. Πέτρος Γρίντας.

† Ἐγὼ ὁ ἱερ. Ἀντώνιος ὁ Μαντινέος μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν καὶ ὑπόγραφα,
 † Ἀνδρέας ἱερ. ὁ Παρίσης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν καὶ ὑπόγραφα,
 † Μελέτιος ἱερομ. ὁ Σαββαΐτης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν καὶ ἐπέγραφα,
 † Πέτρος ἱερ. ὁ Γρίντας μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν,
 † Ἐγὼ ἀρχιεπίσκοπος τῆς αἰς Ἰουστινιανῆς Ἀχριδῶν² Πορφύριος βεβαιῶν τὰ ἄνωθεν.

4

¹Επιδιαθήκη τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος Πορφυρίου Παλαιολόγου, συνταχθεῖσα εἰς τὴν Ζάκυνθον τὴν 18ην Ὀκτωβρίου 1634. Ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Λ. Χ. Ζώη «Μεσαιωνικά Γράμματα», τ. I, Ἀθῆναι 1931, σελ. 142-143.

²Ἐν Χριστῷ ὀνόματι ἀμὴν. 1634 ὀκτωβρίου 18, τὴν σήμερον ἀνακραζόμενος ἐγὼ νοτάριος³ καὶ οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι μάρτυρες παρακαλεστοί

κ η, Ὁ ἀριθμὸς τεσσαράκοντα παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς καὶ νεωτέροις Ἑλλησι, Ἐν Ἀθήναις 1939, σ. 32-33. Πρβλ. D a n i e l S t i e r n o n, La vision d'Isaie de Nicomédie, «Revue des Études Byzantines» 35(1977)30-42.

1. Μισσέγ, ἤτοι κύριος.

2. Ὁ Λ. Ζώης ἐδιάβασε: «τῆς ἀγ. Ἰουστινιανῆς Ἀχριδῶν», ὅπερ ἀναμφιβόλως εἶναι λάθος.

3. Νοτάριος. «Οἱ συμβολαιογράφοι ἐν Ἑπτανήσῳ ὡς καὶ ἐν Κρήτῃ ἐπὶ Ἐνετοκρατίας ἐκαλοῦντο νοτάριοι, νοτάρου καὶ νοδάροι (ἐνετ. nodaro). Διωρίζοντο ὑπὸ τῆς Ἐνετ. Διοικήσεως καὶ ἐθεωροῦντο δημόσιοι ὑπάλληλοι, δι' ὃ γράφονται καὶ νοτάριοι πούμπλικοι ἢ δημόσιοι νοτάρου τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας». Βλ. Δ ι κ α ί ο υ Β α γ ι α κ ά κ ο υ, Μανιάται εἰς Ζάκυνθον. Ἐπὶ τῇ βίβσει ἀνεκδότων ἐγγράφων τοῦ Ἀρχιεπισκοπείου Ζακύνθου, «Ἐπετηρὶς τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου (Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν)» 5(1954) 25, ὑποσ. 2, ἐνθα καὶ βιβλιογραφία. Σημειωτέον ὅτι ὁ ἐν τῷ κειμένῳ τῆς παρουσίας ἐπιδιαθήκης ἀναφερόμενος νοτάριος ἦτο, ὡς μᾶς ἀναφέρει ὁ Λ. Ζώης, ὁ Ν. Σκουλογένης. Βλ. Διαθήκη Πορφυρίου ἀρχιεπισκόπου Ἀχριδῶν τοῦ Παλαιολόγου, «Μεσαιωνικά

ἀπὸ τὸν μακαριώτατον πατριάρχην Ἀρχιεπίσκοπον Ἰεροσολύμων παλαιολόγον διὰ τὴν κάμη τὸ παρόν του κονδίκιλλον¹, ἔχων τὸν νοῦν καὶ τὰς φρένας ὑγιᾶς, ἐρωτήθη, ἂν ἀφήγη εἰς σκλάβους ἢ εἰς ὀσπιτάλε² κανένα πρᾶγμα, καὶ εἶπε δὲν ἀφήνω. εἶτα λέγει. Θέλω καὶ ὀρίζω καὶ ἀφηγῶ³ τὸ κονδίκιλλο μου, ὅπου ἔκαμα στὰ ἄτη⁴ τοῦ σ. τζονάνε ρουκάνι νοταρίου, 1631 ἰουλίον 25, τὸ εἶναι καλὰ γεναμένον. μόνον θέλω ὅτι τὰ ὅσα ἀφηγα τοῦ ἀδελφοῦ μου τοῦ μῶ⁵. χρυστόδουλον τὸ μὴν ἔχη τίβοτις, διατὶ μὲ ἔκαρελάρισε καὶ μὲ ἀφόρησε ἀδίκως. ἀκόμα θέλω ὅτι ποτὲ τὸ μὴν ἔχη τίβοτις ἀπὸ τὸ ἐδικόν μου ὁ μῶ. χρυστόδουλος μῆτε ζώντας μου, μῆτε ἀπεθάναντάς μου, μῆτε ἐδῶ στὴν ζάκυνθον, μῆτε σὲ ἄλλον τόπον, ὡσάν μὴ ἦτονα ἀδελφός μου. ἔτι λέγει θέλω ὅτι τὸ παρόν μου κονδίκιλλον τὸ εἶναι πούμπλικο⁶ καὶ ἀνοικτὸ τὸ πέρη πασα ἕνας κόπια⁷ ἀπὸ δαῦτο. καὶ οὕτως ὑπὸ μαρτυρίας σ. χρυστόδουλον λιὼν καὶ μῶ. νικολέτου κούτζη καὶ θέλει ἐπογράψει καὶ ὁ πατριάρχης.

io cristoforo lion fui presente, ut supra.

νικολὸς κούτζης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

† πορφύριος παλαιολόγος βεβαιῶνω τὰ ἄνωθεν.

5

Ἐτέρα διαθήκη τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀρχίδος Πορφυρίου, συνταχθεῖσα εἰς τὴν Ζάκυνθον τὴν 30ὴν Σεπτεμβρίου 1643. Ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Λ. Χ. Ζῶη, «Μεσαιωνικά Γράμματα» 1(1931)143-145.

νικά Γράμματα» 1(1931) 142, ὑποσ. 3. Εἰς τὸν χρονολογικὸν πίνακα τῶν νοταρίων Ζακύνθου, τὸν ὁποῖον παραθέτει ὁ Φ α ἰ δ ὠ ν Κ. Μ π ο υ μ π ο υ λ ἰ δ ἦ ς, ὁ Νικόλαος Σκουλογένης φέρεται ὡς νοτᾶριος ἀπὸ 23 Ἀπριλίου 1630 μέχρι 17 Δεκεμβρίου 1645 (βλ. Νοτᾶριοι Ζακύνθου, «Ἐπετηρίς τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου» 8(1958) 128).

1. α) «Κωδῖκελλός ἐστιν ἑλλιποῦς ἐν διαθήκῃ γνώμης τοῦ διατιθεμένου ἀναπλήρωσις.

β) Διαφορὰ δὲ κωδικέλλου καὶ διαθήκης, ὅτι ἐν μὲν τῇ διαθήκῃ καὶ κληρονόμον καὶ ἀποκληρονόμον ἔξεστι γράφειν, καὶ ληγάτα καὶ ἐλευθερίας, καὶ ἔνστατον καὶ ὑποκατάστατον, ἐν δὲ τῷ κωδικέλλῳ οὔτε κληρονόμον, οὔτε ἀποκληρονόμον, οὔτε ἔνστατον, οὔτε ὑποκατάστατον». Βλ. Ἰ. καὶ Π. Ζέπου, *Jus Graecoromanum*, τ. 2, Ἀθήναι 1931, σ. 183, πρβλ. καὶ τ. 4, σ. 474, τ. 5, σ. 387-389. Ὡσαύτως βλ. Δικαίου Β. Βαγιακᾶκου, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῆς δημόδους νομικῆς ὀρολογίας, «ΞENION. Festschrift für Pan. J. Zepos», τ. III, Athen-Freiburg Br.-Köln 1973, σ. 567, ἔνθα οὗτος περὶ τοῦ κωδικέλλου γράφει: «Κωδῖκελλος, κωνδῖκελλος καὶ κωντικέλλον, κωντικέλλο· πᾶσα μονομερὴς διάταξις τελευταίας βουλήσεως συμπληροῦσα ἢ τροποποιούσα τὴν διαθήκην».

2. ὀσπιτάλε (λέξις ἰταλικῆ ospedale καὶ ospitale): νοσοκομεῖον.

3. ἀφηγῶ, ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ affermare καὶ affermare, ποῦ σημαίνει βεβαιῶνω.

4. Ἀπὸ τὸ λατινικὸν acta ποῦ σημαίνει τὰ πρακτικά ἢ τὰ συμβόλαια.

5. μισέο: κύριος

6. πούμπλικο: δημόσιο (pubblico).

7. κόπια: ἀντίγραφον (copia).

Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι ἀμήν. 1643 ἰνδικτιῶνος ια΄. ἡμέρα 30 τοῦ σεπτεμβρίου μηνός. τὴν σήμερον εἰς τὸν ἀγριαλὸν τῆς πόλεως ζακύνθου, στὴν σκοντροάδα¹ τοῦ ἀγίου βασιλείου, στὸ σπίτι τοῦ μὲθωδωρῆ σταυράκη, ὅπου κατοικεῖ τὴν σήμερον ὁ μακαριώτατος κύριος πορφύριος παλαιολόγος, πρόην ἀρχιεπίσκοπος ἀχριδιῶνος. ἀνακραζόμενος ἐγὼ νοτάριος καὶ οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι μάρτυρες παρακαλεστοὶ ἀπὸ τὸν αὐτὸν κ. πορφύριον παλαιολόγον τοῦ π. τ. κ. δημητρίου εὐρισκόμενος ἄρρωστος διὰ τὰ κάμη τὴν παρούσαν του διαθήκη, ἔχων τὸν νοῦν καὶ τὰς φρένας ὑγιεῖς, ἐρωτήθη ἂν ἀφήγη εἰς σκλάβους ἢ ὀσπιτάλε κανένα πράγμα καὶ εἶπε: δὲν ἀφήνω.—εἶτα λέγει: ὅποιους χριστιανούς ἐκαταράθηκα, ἀφώρεσα καὶ ἀναθεμάτισα, τοὺς δίδω τώρα τὴν συγχώρησιν καὶ εὐλογίαν καὶ τοὺς ἔχω συγχωρεμένους καὶ εὐλογημένους παρὰ πατρός, υἱοῦ καὶ ἀγίου πνεύματος. τὸ ὁμοίως γυρεύω καὶ ἐγὼ ὁ ταπεινὸς ἀπὸ αὐτοῦ καὶ ἀπὸ πᾶσα ὀρθόδοξον χριστιανόν. Ἐτι λέγει στὰς 12 τοῦ μαρτίου τοῦ ἀπερασμένου, κυριακῆ βράδν, ξημερώνοντας δευτέρα, ἢ 13 τοῦ αὐτοῦ μηνός, στὲς πέντε ὥρες τῆς νυκτός. εὐρισκόμωνα στὸ μοναστήρι τῆς κυρίας τῶν ἀγγέλων² μετὰ τὰ σόλδια³ ἀποῦ εἶχα, ρηγάλια⁴,

1. Σκοντροάδα, ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ contrada, ποὺ σημαίνει περιοχὴ, συνοικία, τόπος.

2. Περὶ τῆς μονῆς ταύτης ὁ Ντίνος Κονόμος ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: «Κυρία τῶν ἀγγέλων ἢ Παναγία τοῦ Λαμπέτη ἢ Ἀκάθιστος. Μονὴ εἰς Ἀργάσι. Ὁ Ἀκάκιος μοναχὸς Σκληρὸς πρῶτος οἰκοκύριος καὶ ἀνακαινιστὴς τῆς μονῆς ταύτης τὴν ἔκαμε κοινόβιον καλογήρων, ὡς ἡ γραφή, ἀπὸ 11 Μαΐου 1588 (Σγ/ρ. Κ. Βουτσανέσης), καὶ ἐκυβερνᾶτο ἡ μονὴ μετὰ καλογήρους καὶ ἡγούμενον μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Μητροφάνους ἱερομ. Καραβοκύρη, ὅστις ἀνέκτισε καὶ αὐτὸς καὶ ἠϋρέπισε τὴν μονὴν, ἀλλ’ οἱ κατόπιν ἡγούμενοι Φιλόθεος, ἱερομ. Φουκᾶς καὶ Ἰωάσαφ ἱερομ. Καρβελᾶς δὲν ἠδυνήθησαν νὰ εὐργετήσουν τὴν μονὴν, οὔτε ὁ Πορφύριος Παλαιολόγος πρόην Πατριάρχης μετὰ τοῦ πρόην Μητροπολίτου Ἰερεμῖα Λευκαδίτου, καὶ τῆς μονῆς περιελθούσης εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, ὁ πρόην ἐπίτροπος Τζουάνες Βάλαμος ἤυρε τὸν Ἰωσήφ ἱερομ. Δόξαν (Ἐγνωρίζοντάς τον ἄξιον νὰ ἀναστήσῃ καὶ νὰ φέρῃ τὸ αὐτὸ μοναστήρι εἰς τὴν πρώτην του κατάστασιν) νὰ τὸν φέρῃ διὰ ἡγούμενον, ὡς καθὼς ἦλθεν ὁ αὐτὸς Δόξας εἰς τὰς 15 Μαρτίου 1643 καὶ ἐμάζεψε τοὺς καλογήρους καὶ ἀνασταίνει καὶ εὐπρεπίζει τὸ αὐτὸ μοναστήρι, μετὰ μέγαν πόθον καὶ κόπον καὶ ἐξοδα ἰδικὰ του. Οἱ δὲ καλόγηροι βλέποντες τὴν καλὴν ἀνάστασιν τῆς μονῆς ἐκλέγουν διὰ ἡγούμενον τὸν ἕως ζωῆς του τὸν ἱερομ. Δόξαν τῆ 7 Ἰουνίου 1643 (Σγ/ρ. Ν. Σκουλογένης, σ. 101) Ἐν τῇ ἄνω μονῇ, πρὸ τοῦ Δόξα ἔμενον, τῆ 10 Μαΐου 1641, οἱ Πορφύριος Παλαιολόγος καὶ Ἰερεμῖας Λευκαδίτης (Σγ/ρ. Γ. Μαρτινέγκος, σ. 48)». Βλ. Ν τ ί ν ο υ Κ ο ν ό μ ο υ, Ἐκκλησίες καὶ μοναστήρια στὴ Ζάκυνθο, Ἀθήνα 1967, σ. 77-78. Πρβλ. Λ ε ω ν ί δ α Χ. Ζ ώ η, Λεξικὸν ἱστορικὸν καὶ λαογραφικὸν Ζακύνθου, τ. Α΄ (Ἱστορικὸν-Βιογραφικὸν), Ἀθήνα 1963, σ. 336.

3. Σόλδια: νομίματα.

4. Ρεάλια (ἰταλ. reali) καὶ ριάλι. Ἦτο νόμισμα ἀργυροῦν ἰσπανικὸν κυκλοφοροῦν ἐπὶ Ἑνετοκρατίας. Ἰσοδυναμεῖ κατὰ τὸ 1636 πρὸς 24 ὑπέρπυρα καὶ 12 σόλδια ἢ 100-120 ἄσπρα. Βλ. Δ ι κ α ί ο υ Β α γ ι α κ ά κ ο υ, Μανιᾶται εἰς Ζάκυνθον. Ἐπὶ τῇ βίβσει ἀνεκδότων ἐγγράφων τοῦ Ἀρχιεπισκοπείου Ζακύνθου, «Ἐπετηρὴς τοῦ Ἀρχιεπισκοπείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου (Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν)» 5(1954) 29, ὑποσ. 5, ἐνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία. Πρβλ. Λ. Χ. Ζ ώ η, Ἱστορία τῆς Ζακύνθου, Ἀθήνα 1955, σ. 424.

τσεκίνια¹, ρουῖχα μου καὶ ἓνα παβιόνι² τοῦ ἀδελφοῦ μου πάνινο καὶ ἤλθανε οἱ κλέπτες καὶ μοῦ τὰ ἐπήρανε ὅλα ὅ,τι καὶ ἂν εἶχα καὶ μὲ ἀφήσανε γδυμνὸν καὶ πέννητα καὶ τώρα δὲν εὐρίσκομαι νὰ ἔχω τίβοτις μῆτε σόλδια μῆτε ρουῖχα καὶ ὅ,τι εὐρίσκεται στὸ σπίτι ὁποῦ κατοικῶ εἶναι ὅλα τοῦ ἐδλαβ. κυρ. Ἱερεμία Λευκαδίτη καὶ νὰ μὴν τὸ διασεῖση τινάς, διατὶ αὐτὸς διὰ ἀγάπην Θεοῦ μὲ ἐπόρευε ἀπὸ τότες καὶ μὲ κυβερνάει στὴν ἀνάγκην μου. Ἔτι λέγει: τὰ κάτωθεν πράγματα μοῦ ἐμείνανε μόνον ὁποῦ τὰ εἶχα παρασπιτιοῦ φνλαγμένα καὶ τὰ ἀφήνω, ὡς κάτωθεν, ἤγουν ἀφήνω τοῦ ἄνωθεν κυρ. Ἱερεμίον Λευκαδίτη ἓνα μαχαῖρι, ἓνα πηροῦνι καὶ ἓνα κοντάλι ἀσημένια καὶ ἀπανωχρυσωμένα, ἓνα ὠμόφορον καὶ μία λειτουργία χειρῖτικη καὶ μία φελτζάδα διὰ νὰ μὲ θάψη καὶ νὰ κάμη καὶ τὰ καλὰ τῆς ψυχῆς μου, κατὰ τὴν τάξιν. ἀκόμα τοῦ ἀφήνω καὶ τὸ μαντὸ μου, ὡς ἄνωθεν, καὶ ἓνα βιβλίον νόμιμον καὶ τὰ πονκάμισά μου διὰ τὴν ψυχὴν μου. Ἔτι λέγει: ἀφήνω τοῦ ἀδελφοῦ μου τοῦ μῶ χριστόδουλον παλαιολόγου μία φελτζάδα καὶ μία γορνά μου καὶ τέσσερα βιβλία, ἤγουν ἓνα ρολοῖ, μία λειτουργία ἐρμηνεμένη, τὸν Θηκαρῶ καὶ τοῦ κυρ. γαβριὴλ περὶ μυστηρίων διὰ νὰ διαβάσουνε τὰ παιδιά του. καὶ ὅταν μοῦ ἔλθῃ θάνατος, θέλω νὰ μὲ θάψουνε στὴν κυρίαν τὴν μιρακολόζα³ ὀπίσω ἀπὸ τὸ ἅγιον βῆμα, ἢ ὁποῖα μου διαθήκη νὰ εἶναι πρώτη καὶ ὕστερη μου διόρθωσις. ὑπὸ μαρτυρίας σ. στάθη λυκούρεκς, σ. ἀλεξανδρῆ ἀλανδρίνον καὶ σ. γιάκουμον λευηκόκιλον.

(ἔπονται αἱ ὑπογραφαὶ τῶν αὐτῶν μαρτύρων).

6

Γράμμα τοῦ Κόμητος De Marcheville πρὸς τὸν Γραμματέα τῆς Propaganda Fide Francesco Ingoli. Ἄνεκδοτον. Εὐρίσκεται εἰς τὴν Bibliothèque Nationale, Paris. Fonds Italien 519, fol. 15v.

A Mons(ignore) Ingole

Havendo io scritto a S(ua) S(anti)tà del venire, che fece a me il Metropolitana di Sofia Meletio dandole contezza di quanto m'accade seco; et che presto

1. *Τσεκίνια* (ἰταλ. zecchino): χρυσοῦν ἐνετικὸν νόμισμα. Περὶ αὐτοῦ βλ. F r a n z B a b b i n g e r, *Contraffazioni ottomane dello zecchino veneziano nel XV secolo*, «Annali dell'Istituto Italiano di Numismatica» III (Roma 1956) 83-99.

2. *Παβιόνι*: σκηνή.

3. Εἰς τὸ κείμενον, τὸ ὁποῖον ἐκδίδει ὁ Λ. Ζώης, ὑπάρχει ἡ λέξις «μικραολόζα», ἢ ὁποῖα ἀναμφιβόλως εἶναι κακῶς γεγραμμένη. Ἡ ὀρθὴ γραφὴ αὐτῆς εἶναι «μιρακολόζα», ποῦ σημαίνει ἰταλιστὶ «θαυματουργός». Πρβλ. καὶ Λ ε ω ν ἰ ὀ α Χ. Ζ ὠ η, Ἱστορία τῆς Ζακύνθου, ἔ.ἀ., σ. 313, ἐνθα ὀρθῶς ἀναφέρεται ἡ λέξις. Ὡσαύτως βλ. καὶ Ν τ ἰ ν ο υ Κ ο ν ὀ μ ο υ, Ἑκκλησίες καὶ μοναστήρια στὴ Ζάκυνθο, ἔ.ἀ., σ. 91. Ἐν Ζακύνθῳ ἐσώζετο καὶ εἰκὼν τῆς Παναγίας τῆς Μιρακολόζα. Βλ. Λ. Χ. Ζ ὠ η, Λεξικὸν ἱστορικὸν καὶ λαογραφικὸν Ζακύνθου, τ. Α', ἔ.ἀ., σ. 428. Ν τ ἰ ν ο υ Κ ο ν ὀ μ ο υ, Ναοὶ καὶ μονές στὴ Ζάκυνθο. Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Τέχνης, Ἀθήνα 1964, σ. 15. Τ ο ὐ ἰ ὀ ἰ ο υ, Ἱστορικὲς εἰκόνες τῆς Παναγίας στὴ Ζάκυνθο, Ἀθήνα 1973.

era per partirsene, avenga che un'ordine, il qual esso allegò dovermi venire dalla B(eatitudi)ne pred(ett)a circa di lui, non comparve dopo il convenevole tempo, che si era aspettato; perchè nella partenza, qual ne fà, non m'occorre ch'aggiungere a S(ua) S(anti)tà: solam(en)te d'havere visto in lui, per quel tempo però, il qual dimoro in mia casa bona devotione verso la Chiesa Latina, et una fermezza con vivacità nel pensiero, che dice d'havere esplicato a S(ua) B(eatitudi)ne havendo seco li Metropolita di Patra Porfirio Paleologo, et di Calcedonia; Incarico la bontà di V.S. R(everendissi)ma a volere significare il sud(dett)o a S. S(anti)tà: del resto poi le confermo l'oblationi già da me fattegli con dover essermi gratis(si)mo, che con l'esperientia veda essere provenute da vero affetto, et dalla congitione perfetta delli molti meriti di V. S. Rev(erendissi)ma, alla quale prego dal Sig(no)re Iddio il compimento d'ogni suo desiderio.

Κέντρον Βυζαντινῶν Ἑρευνῶν

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Α. ΒΑΡΝΑΛΙΔΗΣ

1. Περί τοῦ Francesco Ingoli, ὁ ὁποῖος διετέλεσε πρῶτος γραμματεὺς τῆς Propaganda Fide, βλ. τὴν μελέτην τοῦ J o s e f M e t z l e r, Francesco Incoli, der erste Sekretar der Kongregation (1578-1649), «Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum» I/1 (1622-1700), Rom, Freiburg, Wien 1972, σ. 197-243.

R É S U M É

Sotirios L. Varnalidis, Le philunioniste archevêque d'Achrida Porphyre Palaiologos († 1643) et sa participation aux activités conjurées contre Cyrille Lucaris.

Porphyre Palaiologos compte parmi les archevêques d'Achrida, qui à leurs efforts d'assurer aide économique et politique de l'Occident—surtout de l'État Pontifical—pour pouvoir délivrer leurs régions occupées par les Ottomans, ont été obligés d'accepter le dogme de la foi catholique romaine.

Porphyre est mentionné comme archevêque d'Achrida, pour la première fois, dans un document turc, daté du 22 janvier 1623. En février 1624 le dit archevêque, pour obtenir des secours contre les Turcs, a adressé une lettre au Pape Urbain VIII, signée aussi par dix-huit évêques de son archevêché. Il présenta cette lettre lui-même au Pape à Rome accompagné de Jérémie, métropolitain de Durazzo. Le Pape Urbain VIII, dans sa réponse du 28 septembre 1624, les exhortait à persévérer dans la foi catholique en leur promettant, mais avec des paroles inconcrètes, son appui dans la lutte contre les Turcs.

Après son séjour à Rome, Porphyre, toujours accompagné du métropolitain Jérémie, s'était rendu à Cracovie et ensuite à l'île de Zante. Par un document du 6 juillet 1626, nous apprenons que les deux prélats avaient résolu de vivre dans le monastère de Sainte-Marie des Anges à Zante.

Vers le commencement du décembre 1631 nous rencontrons l'archevêque Porphyre à Constantinople. Avec toute la probabilité il est venu à la dite ville, invité soit de la part des Jésuites, soit par l'ex-métropolitain philocatholique de Chalcédoine Isaac, pour prendre part au complot organisé pour éloigner Cyrille Lucaris de son siège patriarcal. Porphyre, après son arrivée à Constantinople, s'est installé, avec l'ex-métropolitain de Chalcédoine et l'ex-métropolitain de Sophia Melétios, à l'Ambassade Française, comme hôte de l'ambassadeur, Comte de Marcheville Henri de Gournay. Nous l'apprenons des lettres, qu'il a envoyé le 1632 l'ambassadeur au Pape Urbain VIII et au «Congregatio de Propaganda Fide», dans lesquelles il se référait au complot qu'on préparait contre Cyrille Lucaris. Après le complot sans succès, qui a eu lieu en mai 1632, il semble que Porphyre s'obligea de quitter Constantinople et de retourner à Zante. Nous le retrouvons de nouveau à Constantinople en 1638 avec le métropolitain de Durazzo Jérémie, justement dans la période à laquelle eu lieu l'éloignement du Patriarche Cyrille Lucaris de son siège patriarcal. Porphyre, accompagné de Jérémie, retourna à Zante, avec la permission écrite du Sénat, datée 25 août 1640. Là il mourut le 4 octobre 1643.

En appendice du présent travail sont publiés six documents, à part inédits, les seuls conservés, concernant l'archevêque Porphyre Palaiologos.